

ORTAKÖY-KURUÇEŞME ARASINDAKİ SAHİLSARAYLAR; 19 YÜZYIL*

Özlem ATALAN**

ÖZET

Boğaziçi'nde, 17 yüzyıldan itibaren sahil şeridinde yer alan kıyı yapılarıyla ve köy içi yerleşimleriyle kendine özgü bir yaşam kültürü kurulmuştur. Bu kapsamda, Ortaköy ve Arnavutköy arasındaki Boğaziçi dilimine, 17. yüzyıldan itibaren pek çok sahil saray ve sahilhane inşa edilmiştir. Özellikle bu sahil, 18. yüzyıldan itibaren hanedan ailesinin ve üst düzey ailelerin sahil saray ve sahilhanelerine ev sahipliği yapmıştır.

Ortaköy ile Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan yalılar, özellikle 19 yüzyıl başından, 20 yüzyıl başına kadar farklı dönemler içinde yıkılmış, yanmış, el değiştirmiştir. Kuruçeşme koyundaki silüet değişimi, 19. yüzyıldan itibaren haritalarda, gravürlerde, fotoğraflarda net olarak görülmektedir. 19. yüzyıl başında Fauvel'in ve Melling'in resmettiği, 19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo'nun, Abdullah Freres'in, Sebah&Joallier'in ve 20. yüzyıl başlarında Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarındaki bu yapılardan günümüze, birkaç yalı kalmıştır.

Boğaziçi mimari kültürünün yeterince anlaşılabilmesi ve geçirdiği evrimlerin değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Boğaziçi mimarisinin tarihsel süreç içinde edindiği kamusal imgesi ve kimliğinin sanat, kültür ve mimari ile yenilenmesi ve desteklenmesi önemlidir. Boğaziçi yalıları, koruları, köşklere ve kültürü ile pek çok sembolik değerleri üzerinde taşımaktadır. Bu sebeple, Boğaziçi kültürel ve doğal peyzajının korunması ve sürdürülmesi desteklenmektedir. Boğaziçi'nin özgün dokusunu bozmadan yapılaşmak, tarihsel yapılaşmayı korumak ve güzelleştirmek ülkemizin geleceği için önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Boğaziçi, Yalı, Sahil saray

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İzmir Üniversitesi İç Mimarlık Ve Çevre Tasarımı Bölümü, E-mail: oatalan@hotmail.com

IN 19TH CENTURY; COASTAL RESIDENCE OF BETWEEN ORTAKÖY-KURUÇEŞME

STRUCTURED ABSTRACT

On the Bosphorus shores beginning from the 17th century, an original kind of living was formed with its palace, yalı (seaside house), grove, recreation site, fountain and mosque building. This shore had especially been a host for the palaces of the dynasty family from the 18th century on. Many seaside house was built by some famous architect. For example Nazime Sultan Yalı's (seaside house) was built by famous Italian architect D'Aranco and Hatice Sultan Yalı's was built by Melling.

Even if all of the yalis on Bosphorus coast share similarities with each other by their general characteristics, every one of them have been a specific. Nonetheless, the size and particularities of the yalis have been planned so to reflect their proprietors social and economic status. The segregation of harem and selamlık [portion of the house reserved for men and women] has been observed in big yalis on Bosphorus strip at the end of the 18th century. These yalis included two separate independent yet connected parts as harem and selamlık.

Many of the yalis, built with timber, according to Melling drawings are wooden structures, belonging to the court family, statesmen and may be considered as early examples of Bosphorus palaces. That the palaces and yalis have been built few and far between on the coast during this period is documented by the map, realized by Kauffer between 1776 and 1786. It is being observed that the construction at Bosphorus surged, beginning from the onset of the 19th century. The names of yalı owners, recorded on Bostancıbaşı's (Chief Gardener) pertaining to 1790 and the years of 1814–1815 have been a considerable resource regarding these periods.

The Bosphorus became an extension of the city in the 19th century. The Bosphorus villages have lost their quality of summer resort and become suburbs. Having said that, the smoothing of transport circumstances and the fact that Şirket-i Hayriye [the maritime transport company of Istanbul during late Ottoman era] started regular services as from the year 1852, rendered the Bosphorus settlements, areas inhabited throughout the year. Bartlett's gravures of the year 1840 demonstrate the intense wooden structuring in the zone. And photograph came into the life of the Ottoman, as of the middle of the 19th century.

The harem and selamlık sections in the yalı, situated on Bosphorus coast have begun to get gradually combined as of mid- 19th century. Harem and selamlık side by side, by vertical or horizontal segregation ensued. Besides that, the construction at the shape of rectangular masses; stretching up to a hundred meters in parallel to the sea are observed in many yalis in this century. While part of the Bosphorus yalis, figuring on BostancıBaşı's (Chief Gardener) Ledger, pertaining to the 19th century, survived the end of 19th century, some others have been destroyed or consumed in fires.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

The coastal palaces, built on the Bosphorus coastal strip at the end of the 19th century have usually composed of two floors and a penthouse made of wood upon masonry first floor. These coastal palaces became distant from the traditional in their plan and facades, and built in a symmetrical systematized scheme that was commonly used in Istanbul at the end of the 19th century. Nonetheless, it is being observed that the dimensions of the yalis(seaside hosues), built on the shoreline at the Bosphorus at the end of the 19th century started to diminish.

Yalis (seaside houses) located on the Bosphorus, especially from the beginning of the 19.century to the start of the 20th century, in various periods had been demolished, burned or had changed hands. The change of silhouette is seen clearly at the gravures, maps and photographs. From the gravures drawn by Fauvel and Melling at the beginning of the 19th century, from the photographs of Kargopoulo, Abdullah Freres, Sebah&Joaillier in mid 19th century and Miralay Ali Sami at the beginning of the 20th century, of these buildings only a few yalis are left to our day. With coastal road construction, fires of various periods, destructions, wrong uses and poor restorations, even the authenticity of the remaining was harmed.

The use and development of the Bosphorus, by protecting and beautifying the historical build surrounding is essential for our country and for world heritages. It is important that the public image and identity of Bosphorous architecture, which was formed throughout the historical procedure, be backed and renovated by art, culture and architecture. The Bosphorus with its yalis, palaces, coastal residences, groves, kiosks and mansions, contains very important symbolic values. Therefore, the protection and continuity of Bosphorus' cultural and natural peysage must be supported. Structuring without spoiling the authentic structuring of Bosphorus, protecting the historical texture and making them even more beautiful bears great importance for the future of our country

Key Words: Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bosphorus, Yali, waterside residence.

Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsaraylar; 19 Yüzyıl

1. Giriş

18. yüzyıl öncesinde Ortaköy ile Arnavutköy arasında kıyı yapılaşmasının olduğu, bu yüzyıllara ait haritalardan ve seyyahların yazılarından anlaşılmaktadır. Boğaziçi'nde özellikle Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde, 18. yüzyıldan itibaren sultan kızları evlendikleri zaman, kendilerine ayrılan veya bizzat inşa ettirdikleri saraylarında oturmuşlardır. Bu saraylar, bu hanım sultanların isimleri ile anılmıştır. 18. yüzyıl sonlarında, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde sultanların, saray mensuplarının ve üst kesimin yalılarının dizildiği, Arnavutköy'de ise gayrimüslimlerin oturduğu görülmektedir. Boğaziçi, 19. yüzyılda kentin uzantısı haline gelmiştir. Boğaziçi köyleri sayfiye niteliğini kaybederek banliyöleşmiştir. Bununla birlikte, 1852 yılından itibaren Şirket-i Hayriye deniz ulaşımının sürekli seferlere başlaması, Ortaköy-Kuruçeşme yerleşimlerinde yaşamı kolaylaştırmıştır. 19. yüzyıl başından itibaren, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yapılaşmanın arttığı

Turkish Studies

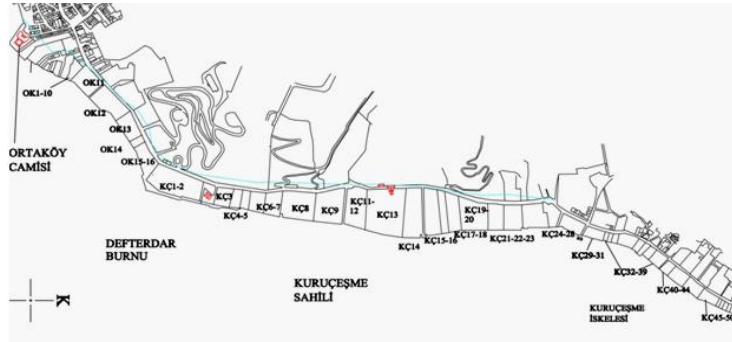
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

görülmektedir. 1790 ile 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı defterlerinde yazılı olan yalı sahiplerinin isimleri, bu dönemlere ait önemli birer kaynak olmuştur.

2. 19. Yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme’de Yeralan Sahilsaraylar

19. yüzyıla ait bilgileri, haritalar ve yazılı kaynaklar belirlemiştir. Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan parseller, O.K.1 (Ortaköy 1) parselden O.K.16 parsel (Ortaköy 16) kadar ve K.Ç.1 parselden (Kuruçeşme 1) K.Ç.50 (Kuruçeşme 50) parsel kadar numaralandırılmıştır. Numaralandırma sisteminde, Sedat Hakkı Eldem’in “Boğaziçi Yalıları” kitabındaki sistem, (bu yayınlarında takip edilebilmesi amacıyla) kullanılmıştır (Eldem, 1993). Bu kapsamda, 19. yüzyıldan bu yana ulaşılabilen tüm görsel ve yazılı kaynakların, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşimi, taranmış ve değerlendirilmiştir. Varlığı belgelerle belirlenen yapılar, numaralandırılmış bu parsellerde gösterilecektir.

Harita 1. Ortaköy Kuruçeşme kıyı yerleşmesinde numaralandırma

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre Ortaköy İskelesi’nden itibaren O.K.1 parsel kadar olan yapılar, “Gencalizade Ahmed ağanın kahvesi, Cabii vakıf Ahmed Efendi’nin kahvesi, Halil Efendi halilesinin hanesi, Halil Efendi halilesinin kahve dükkanı, Mehmed kethüda mai leziz çeşmesi, Ortaköy imamı Hasan Efendi’nin hanesi ve kahvesi, Ortaköy ustası Hüseyin’in Hanesi, Mehmedkethüda Camii şerifi ve mektebi latifi, Camii şerif tahtında üç bab dükkan, Ocakımızadenin hanesi ve üç göz kayıkhanesi” olarak sıralanabilir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156).

1814–1815 yıllarında bu parsellerde yer alan yapılar, 19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyılbaşı arasındaki dönemde, bu parsellerde yer alan yapılar (O.K.1 parselden K.Ç.50 parsel kadar) aşağıda belirtilmiştir.

O.K.1-O.K.8

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre O.K.1 ile O.K.8 parselleri arasında, “Sarraf Artin zimminin hanesi, Sarraf Agyazar zimminin arsası, Sarraf Arsuan zimminin arsası, Hıntır sarrafın hanesi, Sarraf Agop zimminin hanesi, Sarraf Ohanes zimminin hanesi, Sarrafoğlu zimminin hanesi, Sarraf Dakes oğlu zimminin hanesi, Sarraf Papasoğlu Canik zimminin hanesi” yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). O.K.1 ile O.K.8 parselleri arasında yer alan yalılar hakkında, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nden edinilen bilgiler haricinde, görsel ve yazılı kaynaklarda ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır. Bu yalılardan sonra “Koyun İskelesi” gelmektedir.

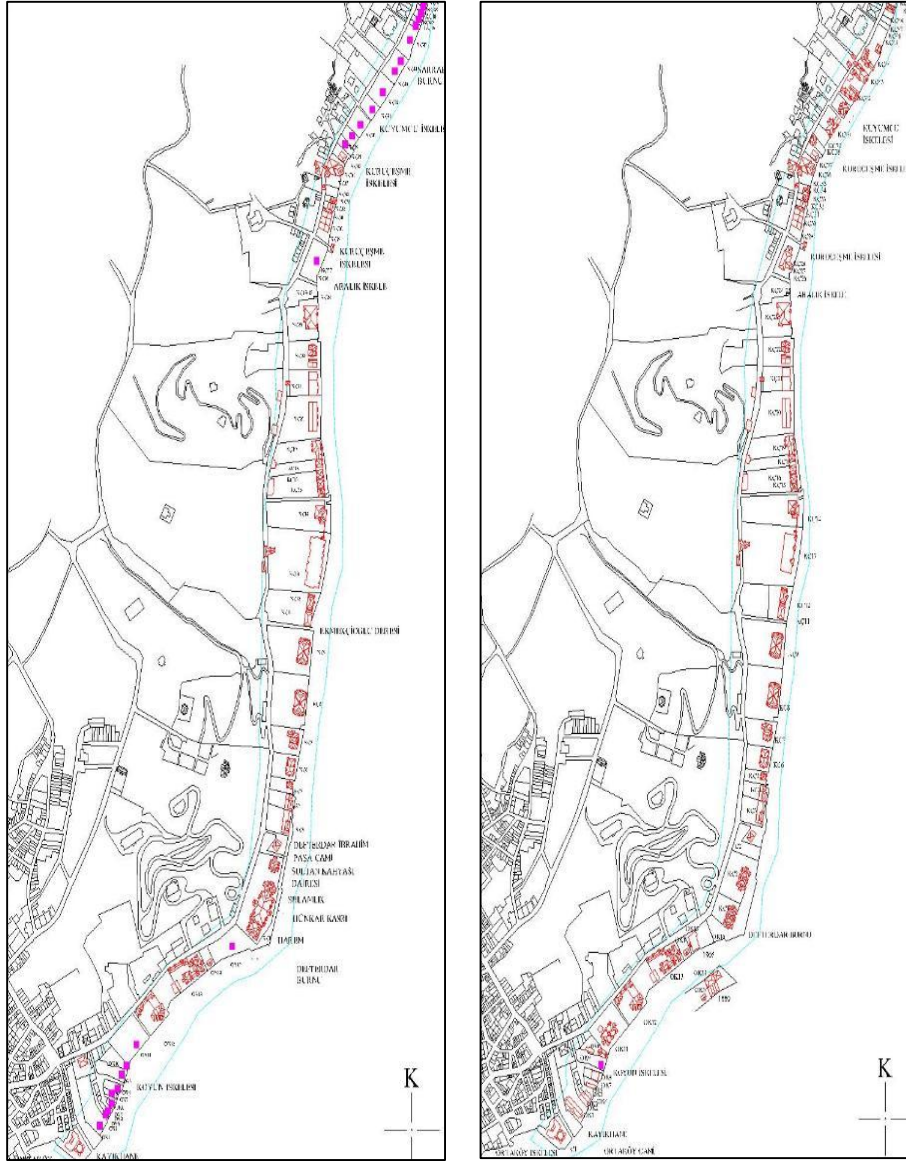
Eldem’in çizdiği haritada O.K.2, O.K.3, O.K.4 ve O.K.5 parselde bitişik nizamda yalılar bulunmaktadır (Eldem, 1993, 46–47). Sebah&Joailier’in fotoğrafında yer alan yalılar ahşap, üç katlı, çok pencereli ve çıkmalı yapılardır. Bu yerleşim şekli, Arnavutköy kıyı yerleşiminde yer alan, bitişik nizamda inşa edilmiş üç veya dört katlı yalılar ile benzeşmektedir. Yapıların mimari

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

özellikleri, uzaktan fotoğraflandığı için tanımlanamamaktadır. Burada yer alan yalıların yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Harita 2. Harita 3. 19. Yüzyıl Ortalarında ve 1880-1900 Yıllarında Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi

O.K.1-Esma Sultan Yalısı

Esma Sultan Yalısı, O.K.1 parselde Ortaköy Camisi'nin yanında yer almaktadır. Yalının Sarkis Balyan tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. 1873–1875 yılları arasında, 2. Abdülhamit Esma Sultan için inşa ettirdiği yalıyı, Esma Sultan'ın ölümünden sonra kız kardeşi Cemile Sultan'a armağan etmiştir. Eldem'in kitabında bu yalının ismi, "Cemile Sultan Yalısı" olarak geçmektedir (Eldem, 1993, s. 50–51). Cemile Sultan'ın ölümünden sonra, Fatma Sultan, 2. Abdülhamit'e rica ederek sahilhaneyi satın almıştır. Cumhuriyet'in ilanı üzerine, hanedan yurt dışına çıkarılınca, yalı satılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219).

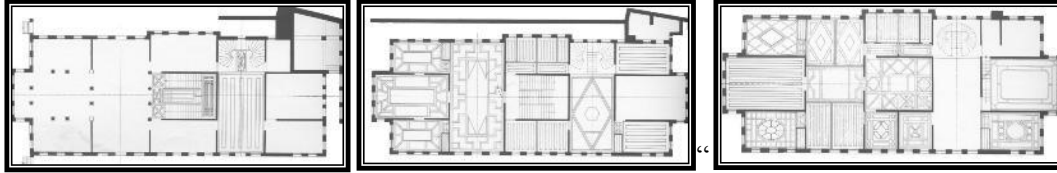
Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Esma Sultan Yalısı, Cumhuriyet döneminde tütün deposu, daha sonra depo ve marangoz atölyesi olarak kullanılmıştır. Saffet Baştımara tarafından 1952’de satın alınmıştır. 1 Mart 1975 yılında sahipleri tarafından satılığa çıkarılırken yanmıştır (Erdenen, 1994, s.823–824). Esma Sultan Yalısı 10 yıl önce yapılan restorasyondan sonra, turizm amaçlı kullanılmaktadır.

Esma Sultan Yalısı’nın, iki kat ve çatı katı ile oluşmuş, hacimli bir kitlesi vardır. Binanın yüzölçümü 884 m², bahçesi 4030 m²’dir. Yalı boyutlarıyla, malzemesiyle ve denize kılıçlamasına yönlenmesiyle, geleneksel yalı mimarisinden farklı tarzda inşa edilmiştir. Yapının dışı kargir, içi bağdadi ahşaptır. Esma Sultan Yalısı’nda salon ve iki oda, yalının deniz cephesinde yer alır ve merkeze sofa ile bağlanır. Salon diğer odalardan farklı genişliğiyle, cephenin ortasında çıkma yapmaktadır. Yapının merkezinde ise büyük bir merdiven görülmektedir.

Boğaziçi’ndeki sultan saraylarının genelinde olduğu gibi Esma Sultan Yalısı’nda da, çıkmalar üç pencerelidir ve üzerinde üçgen alınlık vardır. Yalının ön ve yan cephede olan pencerelerinin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Yapının yan cephesi, ön cephe gibi simetrik olarak planlanmıştır. Yan cephenin orta aksında, dört pencere üstünde üçgen alınlık olan çıkma bulunmaktadır. Esma Sultan Yalısı kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, üçgen alınlığı ve çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişleri ile Neoklasik bir üslupta inşa edilmiştir.

Resim 1. OK.1’de yer alan Esma Sultan Yalısı röleve planları (Eldem, 1993)

Resim 2. Yangından önce Esma Sultan Sahilsarayı (Eldem, 1993)

O.K.6-Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı

O.K.6 parselde yer alan ve “Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı” olarak isimlendirilen yalı, 1866 yılında inşa edilmiştir. Bu yalı, günümüzde varlığını sürdürmektedir. 1905 yılında “Dr.İbrahim Rakım” yalıyı satın almış, cihannüma, cumba ve balkonlar ilave etmiştir. Yapının kurnalı hamamı içeri alınmıştır. Yalya, bu süreçte iki defa gemi çarpmıştır. 1960 yılındaki çarpmada balkonda olan hasar, tamir ve boya ile giderilmiştir. 1980 yılında Yunan “Erviyani” gemisinin çarpmasıyla, duvar ve ikinci kat balkonu kırılmıştır. Yalının kargir duvarlı, dar giriş koridorunun solunda, hamam, mutfak ve sarnıç yer almaktadır (Erdenen, 1994, s. 819). 1880 yılı Sebah&Joailier’in fotoğrafında O.K.6 parselde görülen, üç katlı ahşap yapı, “Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı”dır. 1900’lü yıllara ait fotoğrafta yalının her iki yanında yer alan yalıların yıkıldığı görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, O.K.6 parselde “Hürriyet Bahçesi” yer almaktadır. Bu haritada Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı gösterilmemiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Resim 3. Ortaköy-Defterdar Burnu, Sebah&Joailier fotoğrafı, 1880 civarı (Eldem,1993)

Cumbalı olarak inşa edilen, yalının kargir zemin kat üzerinde ahşap üç kat ve çatı katı ile oluşmuş bir kitlesi vardır. Zemin katta deniz üzerinde balkon, üst katta cumba, ikinci katta balkon ve onun üzerinde cumba bulunmaktadır. Dördüncü katta ise, yapının cihannümalı geniş balkonu yer almaktadır. Giriş katının yarısı, taş kayıkhaneye ayrılmıştır. İkinci katta sofa, dört oda ve tuvalet, çatı katında, önde ve arkada olmak üzere iki oda, mutfak, deniz yönünde dikmeli cihannüma tarzı geniş balkon yer almaktadır. Yalı süslemeleriyle, Art Nouveau özellikler göstermektedir (Erdenen, 1994, s. 819).

Resim 4. OK.6'da yer alan yalı, 1981 (Erdenen, 1994)

O.K.7 ve O.K.8

O.K.7 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında, belge ve bilgiye ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülen O.K.7 parselde yer alan yapı, O.K.6 parseldeki yapıya bitişik nizamda inşa edilmiştir. Sebah&Joailier'in fotoğrafında, yalı üç katlı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir. Yapı çok uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. O.K.7 parselde yer alan yapının, 1900'lü yıllara ait fotoğrafta yıkıldığı görülmektedir. 1970'li yıllarda O.K.7 parselde betonarme, üç katlı bir yapı inşa edilmiştir.

O.K.8 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında, belge ve bilgiye ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülen yapı, O.K.7 parselde yer alan yapıya bitişik inşa edilmiştir. Sebah&Joailier'in fotoğrafında, yalı üç katlı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir. Yapı çok uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. 1900'lü yıllara ait fotoğrafta, O.K.8 parseldeki yapının yıkıldığı ve yerine başka bir yapının inşa edildiği görülmektedir. O.K.8 parselde inşa edilen yeni yapı, kırma çatılı, depo görünümü, yüksek bir yapıdır. 1970'li yıllara kadar yapının cephe düzeni korunmuş, bu yıllardan sonra değişiklikler göstermiştir.

O.K.9-O.K.14

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre O.K.9 ile O.K.14 parselleri arasında sırasıyla, "Sarraş Şamanto yahudinin hanesi, Sarraş Kamanti yahudinin hanesi, Darbhaneçi Yorgaki zimminin hanesi, Sarraş Agopcan zimminin hanesi ve kayıkhanesi, Zimmi mesrufun diğer hanesi, Sarraş Uzun Yako yahudinin hanesi, Dülbenççi Karabet vereselerinin hanesi, Morevi Ahmed Paşa halilesinin Yalısı" bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarıcı, 2002).

O.K.9 ile O.K.14 parselleri arasında yer alan yalılar hakkında, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nden edinilen bilgiler haricinde, görsel ve yazılı kaynaklarda ayrıntılı bilgiler

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında, O.K.9 parselde üç katlı ahşap, bir yalı yer almaktadır. Uzaktan fotoğraflandığı için, yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. 20. yüzyıl başındaki fotoğrafta bu yapının yıkıldığı görülmektedir. O.K.9 parselde, 1970'lerden sonra yeni bir yapı inşa edilmiştir.

1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.10 parselde yapı görülmemektedir. O.K.10 parselde, Eldem'in (1993) haritasında ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında "Karakol" olarak adlandırılan yapı yer almaktadır. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinin 1900'lü yıllara ait fotoğrafında görülen yapının, 19. yüzyıl sonunda inşa edilmiş olması mümkündür. Yapı 1950'li yıllara kadar ayakta kalmıştır.

Karakol yapısı kargir, iki katlı ve Neoklasik üslupta inşa edilmiştir. Balkonunun üzerinde üçgen alınlık görülmektedir. Alınlığın üstünde akroterler, alınlığın içinde ise süslemeler yer almaktadır. Balkon ve üçgen alınlığı taşıyan sütunları, iyonik düzendedir. Yapının deniz cephesinde balkon altında, kayıkhanesi girişi ve giriş kapısı bulunmaktadır.

Resim 5. Karakol ve Fehime Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü. Nadir Ereserler Arşivi)

O.K.11-Fehime Sultan Yalısı

2. Abdülhamit tarafından yaptırılan O.K.11 parselde yer alan Fehime Sultan Yalısı'nın yapım tarihi, 1883–1901 yılı arasındadır. Yapının mimari bilinmemektedir. Şehsuvaroğlu (1986) bu yalının yerinde daha önce "deniz hamamları" olduğu belirtmiştir. Yalının yol üzerindeki köşkü yıktırılmıştır. Yalı 2. Abdülhamit tarafından, 1883 yılında mabeyin müşiri olarak atandığında Gazi Osman Paşa'ya hediye edilmiştir. Bu sebeple, Fehime Sultan Yalısı, "Gazi Osman Paşa Yalısı" olarak da anılmaktadır. Yalı daha sonra, Sultan Murat'ın (1840–1904) kızlarından Fehime Sultan'a düğün hediyesi olarak verilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219). Yalının yapım tarihi 1899 (1317) yılı olarak belirtilmektedir (Batur, 1994, s.30). Yapı daha sonraları "Gaziosman Paşa Ortaokulu" olarak kullanılmış, 13.08.2002 tarihinde kısmen yanmıştır.

Yalı mimari özellikleri ve boyutları ile Zekiye Sultan Yalıları'na benzemektedir. Fehime Sultan Yalısı, Zekiye Sultan Yalıları'ndan daha sonra yapılmıştır. Fehime Sultan Yalısı, 1880 tarihli Sebah&Joailier resimlerinde yer almaz iken Zekiye Sultan Yalıları bu resimde yer almaktadır. Fehime Sultan Yalısı'nın kargir zemin kat üzerinde, ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planı, 19 yüzyıl sonundaki yalılarda yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemadan oluşmakta, birbirinin eşi, harem ve selamlık bölümleri, çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmektedir. Yapı, 19 yüzyılın ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir modeldir. Merkezde yer alan sofanın yerinde, holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır, merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar, farklı büyüklükleriyle cephede çıkma, veranda ve balkon oluştururlar. Bu özellikler, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırıp, planın simetrik kurgusunu ortaya koymaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 30).

Fehime Sultan Yalısı'nın pencereleri, düzenli üçerli akslarla cephelerde yer almaktadır. Zemin katta basık kemerli olan pencerelerin, üst katlarda dikdörtgen olduğu görülmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

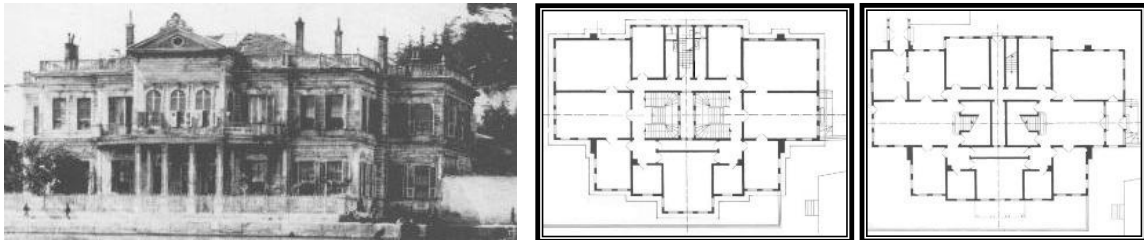
Pencere altları Fransız penceresi biçiminde düzenlenmiştir. Simetri ekseninde yer alan çıkmanın pencereleri, büyük dikdörtgen çerçeveler içinde yarım daire kemerlidir. Bu kemerlerin üst kısmı ile alt kesimleri, ahşap oyma ile bezenmiştir. Yan cephedeki pencerelerin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Pencerelerin üstlerinde, ahşaptan oymalı tepelikler yer almaktadır. Balkonlarda iyonik başlıklı, ince ikişer kolon vardır. Aynı katta çıkmaların köşesini tutan pilastrlar, iyonik düzende planlanmıştır. Üst katın pilastrlarının ise, kompozit başlıklı olduğu görülmektedir (Batur, 1994, c.2, s. 30).

Yalı planının kitleye yansıması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri; çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ile Neoklasik bir tasarımın ürünüdür. Bununla birlikte, yapının yüksekliği, ahşap oyma ve bezemesi, yapıyı Neoklasik tasarımdan uzaklaştırmaktadır. Boğaziçi'nde, 1850 yıllarından itibaren, Neoklasismin son bulmasını beklemeden Eklektik mimari başlamıştır. Batur'un belirttiği gibi, Fehime Sultan Yalısı'nda Eklektik üslubun etkileri de görülmektedir. Bu yalıda üçgen alınlıklar, pilastrlar, profilli silmeler görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere ya da balkon saçakları kemerler gibi Doğu'nun öğeleri, üst kat pencerelerinde görülmektedir. Ayrıca yalı cephe özellikleri, ahşap kaplaması ve bezemesi ile Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün tasarımına yakın durmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 30).

O.K.12-Hatice Sultan Yalısı

O.K.12 parselde yer alan Hatice Sultan Yalısı, 19. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Yalı bu dönemde arkasındaki köşk ile birlikte, Ali Saip Paşa'ya aittir. Ali Saip Paşa'nın vefatından sonra, 2. Abdülhamit bu yapıları biraderzadesine tahsis etmiştir. 5. Murat'ın büyük kızı Hatice Sultan'ın düğünü bu yalıda yapılmıştır. Yalı ve yalının dağ kısmında bulunan Fıstıklı Köşk, Hatice Sultan tarafından kullanılmıştır. Hanedanın yurt dışına çıkarılmasından bir süre önce yalı ve köşk satılmıştır. Hatice Sultan aldığı parayla Göztepe'de köşk satın almıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219).

Hatice Sultan Yalısı, hanedanın yurt dışına çıkarılmasından sonra, bir süre "Darüleytam" (yetimler yuvası) daha sonra "Ortaköy İlkokulu" olarak kullanılmıştır. Ancak Hatice Sultan Yalısı, 1950'li yıllardan itibaren büyük değişikliklere ve kayıplara uğramıştır. 1958 yılında Kuruçeşme Caddesi (Muallim Naci Caddesi) genişletilirken, ön kısmı ile koridoru yıktırılmıştır. Yalının arka yamaç üzerindeki köşkü yıkılmış, sadece altı adet fıstık çamı ile bahçe set duvarları kalmıştır. Yalının sadece sahilhane bölümü, günümüze ulaşabilmiştir (Erdenen, 1994, s.808). Yalı 1972 yılından itibaren, Yüzme İhtisas Kulübü tarafından kullanılmaya başlamıştır. Yalının cadde tarafına bir havuz ilave edilmiştir. 1976 yılında Boğaz Köprüsü'nün Ortaköy ayağı sondajı ve temeli sebebiyle, denize doğru kaymaya başladığı ve yapının ikiye ayrılacağı görülmüştür. Yalının, dört köşesine beton dayanaklar dökülerek, binanın eğriliği düzeltilmiştir. Yalının kuzey bölümünün çekme durumuna girmesi sebebiyle, 1983-1984 yıllarında tüm bina yeniden onarılmıştır (Erdenen, 1994, s.809).

Resim. 6. Hatice Sultan Yalısı 20. yüzyılbaşı ve rölöve planları (Eldem, 1993)

Hatice Sultan Yalısı, iki kat ve çatı katından oluşmuş ahşap bir yapıdır. Yapının planı, 19.yüzyıl sonunda, İstanbul'da yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemadadır. Birbirinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

eşi harem ve selamlık bölümleri, çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmiştir. Bu yapı Fehime Sultan Yalısı gibi, 19. yüzyılın ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir model olarak görülmektedir. Merkezde yer alan sofanın yerinde simetri ekseninde yer alan holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır ama merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar farklı büyüklükleriyle cephede çıkma ve veranda oluşturmuş, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırıp, planın simetrik vurgusunu ortaya çıkarmışlardır. 19.yüzyıl son çeyreğinde Türk evi plan şemasında görülen, koridor, geçit, ışıklık gibi mimari elemanlar Hatice Sultan Yalısı'nda görülmektedir. Bu mekanlar planın orta yerinden simetrik bir aks çizerek, yalıtı harem ve selamlık dairelerine ayırmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 31). Hatice Sultan Yalısı'nın pencereleri, düzenli üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Simetri ekseninde yer alan çıkmanın pencereleri, büyük dikdörtgen çerçeveler içinde yarım daire kemerli olarak görülmektedir. Bu kemerlerin üst ve alt kesimleri, ahşap oyma ile bezenmiştir. Yan cephede, pencerelerin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Alt katta, çıkmayı taşıyan iyonik düzende sütunlar yer almaktadır. Yapının eski resimlerine bakıldığında, çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen onarımlar ile yapının pek çok özelliğinin kaybolduğu görülmektedir (Batur, 1994, c.2, s. 31).

Hatice Sultan Yalısı, cephelerinde ve dekorasyonunda batılı etkiler taşımakla beraber, plan düzeninde geleneksel ve karma stilde inşa edilmiştir. Cam cepheleri, deniz kenarında yalısı, cadde üstü müştemilat binaları ve yol arkasından sırtlara kadar yükselen bahçesiyle, Boğaziçi yalılarının genel özelliklerini taşımaktadır. Batılılaşma döneminin etkisiyle taş mimari biçimlerin kullanıldığı görülmektedir. Yapıda kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri; çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarımı tanımlamaktadır. Ancak yapının yüksekliği ve kolonların narinliği, ahşap oyma, bezeme Neoklasizm çizgisini farklılaştırmaktadır. Bu yalıda, yivli sütunlar, üçgen alınlıklar, istiridye kabuğu biçiminde motifler, kartuş, rozet, pilastr, profilli silme detayları görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere detayları göze çarpmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 31).

O.K.13-Fatma Sultan Yalısı

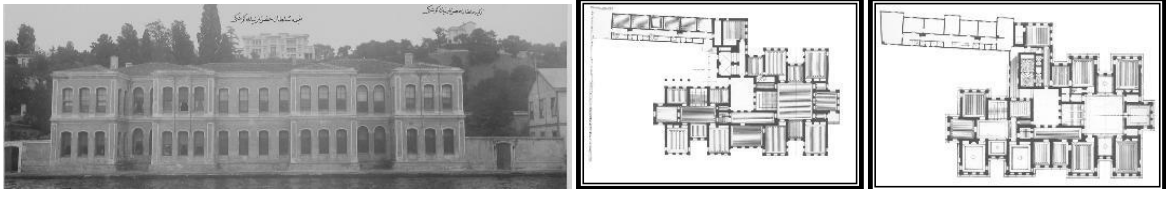
Fatma Sultan Yalısı, 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında yer almaktadır. Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında "Alaettin Efendi Yalısı" ismiyle belirtilmiştir. Eldem, Fatma Sultan Yalısı'nı "19. yüzyıl başı yapısı" olarak nitelendirmiştir (Eldem, 1993, s. 56-57). Ancak bu yalının ismi 1814-1815 tarihli Bostancıbaşı Defteri kayıtlarında görülmemektedir. Yalının yapım tarihi büyük olasılıkla, 19. yüzyıl ortalarına yakın bir dönemdir. Sultan Abdülmecit'in kızlarından Naile ve Behice Sultan, Fatma Sultan Yalısı'nda (yada diğer ismiyle Alaettin Efendi Yalısı) evlendirilmişlerdir. Münire Sultan'da, Fındıklı'daki Yalısı'ndan bu yalıya taşınmış ve bu yalıda yaşamıştır. Yalı daha sonra, sultanın oğlu Alaettin Bey'e verilmiştir. Yalının son sahibi Fatma Sultan olarak bilinmektedir. Refik Bey'in eşi olan Fatma Sultan, hanedan ailesinin yurtdışına çıkarılmasından sonra bu yalıyı satmıştır. Yapı son zamanlarına kadar bütün deposu olarak kullanılmış, 1960 yıllarında yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.220).

Fatma Sultan Yalısı'nda harem ve selamlık, ayrı ayrı planlanmasına rağmen arada koridor ve odalarla birleştirilmiştir. Harem ve selamlığın ayrı sofaları ve merdivenleri vardır. Fatma Sultan Yalısı'nda görülen sofalı plan şeması, ilerleyen yıllarda yerini koridorlu plan şemasına bırakmıştır. Yapı deniz cephesinde tek bir yapı gibi algılanmakla birlikte, arkasına doğru uzayan koridoru ve bu koridoru yanına sıralanmış odalardan oluşan hizmet birimleri ile büyük bir yapıdan oluşmaktadır. Yapının ortasında ışıklık yer almaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Resim 7. Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ. Ü. Nadir Eserler Arşivi) plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Yalıda dört adet çıkma, iki kat boyunca kendini göstermektedir. Fatma Sultan Yalısı'nın çıkma pencereleri, düzenli üzerli aks sisteminde sıralanmıştır. Yapıda söveli, basık kemerli yüksek pencereler görülmektedir. Ayrıca yapının cephelerinde pilastr ve profilli silmeler yer almaktadır. Çıkma ve pilastr sütunlar dikeyliği vurgularken, kat kornişleri ve yapının uzun cephesi yataylığı belirtmektedir. Plastr sütunlar dorik özelliktedir. Bununla birlikte, yapının plan şemasının kitleye yansımaları, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ve yayvan kemerli pencereleri, Neoklasik üslup etkilerini göstermektedir .

O.K.14

O.K.14 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında belge ve bilgilere ulaşılamamıştır. Ancak yapının inşa tarihinin 1880 yılı öncesi olması mümkündür. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.14 parselde bu yapı görülmektedir. Bu yapı Miralay Ali Sami'nin 1900'lü yıllara ait resminde, Fatma Sultan Yalısı'nın yanında yer almaktadır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, O.K.14 parselde "Naime Sultan Sahilsarayı" yer almaktadır . Ancak Naime Sultan Sahilsarayı'nın Sebah&Joailier'in ve Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında yer alan ve K.Ç.1-K.Ç.2 parselde yer alan yalı olması mümkün olabilir.

Resim 8. OK14'te yer alan yalı, Sebah Joailier Fotoğrafı, 1880 (Eldem, 1993)

1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.14 parselde yer alan yapı, Boğaziçi'nin geleneksel mimari öğelerini taşımamaktadır. Fotoğraflardan anlaşıldığı üzere, yüksek kırma çatılı, az pencereli, iki katlı ve ahşap bir yapıdır . 1970 yıllarında O.K.14 parselde daha önceki yapıya benzer, yeni bir yapı inşa edilmiştir.

O.K.15, O.K.16

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre O.K.15 parsellerle çakışan parselde, "Bostancıyan Ocağı"nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.93–156). 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında, O.K.15 parselde iki adet tek katlı kırma çatılı ve arkalarında iki adet üç katlı oturma çatılı yapıların yer aldığı görülmektedir. Bu yapılar 1814–1815 yılı Bostancıbaşı Defterleri'nde yazdığı üzere, "Ortaköy Bostancıyan Ocağı" olmalıdır. Bu yapıların ön cephesinde, birer kayıkhanesi girişi yer almaktadır. Kayıkhanesi girişinin her iki yanında birer dikdörtgen pencere görülmektedir.

Miralay Ali Sami'nin 1900'lü yıllara ait resminde bu yapılar, Zekiye Sultan Yalısı'nın yanında yer almaktadır. Yapıların inşa tarihi 1880 yılı sonrası olmalıdır. 1918 tarihli Necip Bey

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Haritası'nda, O.K.15 parselde yer alan yapının ismi "Karatodori" olarak belirtilmiştir. 1970 yıllarındaki bir fotoğrafta da, bu yapı O.K.15 parselde görülmektedir. O.K.15 parselde yer alan bu yapı, günümüzde "Ada 39/2 Parsel 1" de yer almaktadır. O.K.15 parselde yer alan bu yapı 1900'lü yıllarda, dört katlı, kargir olarak inşa edilmiştir. Simetrik, dikdörtgen bir plan şemasındadır. 1968 yılına kadar bütün deposu daha sonra "Özel Turizm ve Otelcilik Okulu" olarak kullanılmıştır. Yapı 1980 yılında "Sungurlar Kazan Sanayi Şirketi" tarafından alındıktan sonra restore edilmiştir. "BTK A.Ş." nin mülkiyetine geçtikten sonra onarımı yenilenmiştir. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde ait elde edilen fotoğraflara göre, O.K.16 parselde yapı tespit edilememiştir. Ancak Eldem'in haritasında, bu parselde kare planlı bir yapı yer almaktadır. Yapının hangi tarihte burada olduğuna dair, bir bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 46-47).

K.Ç.1, K.Ç.2-İsmetlü Hatice Sultan Hazretlerinin Neşedabad Sarayı Alileri (Hatice Sultan Yalısı) ile Naime Sultan Yalısı ve Zekiye Sultan Yalısı

1814-1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.1 ile K.Ç.2 parsellerle çıkan parselde "İsmetlü Hatice Sultan Hazretlerinin Neşedabad Sarayı alileri" nin bulunduğu yazılmıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93-156) Bu parsellere 19 yüzyıl sonunda Naime Sultan Yalısı ve Zekiye Sultan Yalısı inşa edilmiştir.

K.Ç.1, K.Ç.2-Neşedabad Sarayı (Hatice Sultan Sarayı)

18.yüzyıl ortasına ait haritada K.Ç.1 ve K.Ç.2'de Dimitrie Cantemir'in sarayı çizilmişti. K.Ç.1 ve K.Ç.2 parselde Neşedabad Sarayı 1725-1727 tarihlerinde, 3. Ahmet tarafından inşa ettirilmiştir. 3. Ahmet'in baş kadını Emetullah Kadın'dan 1704'te doğan kızı Fatma Sultan, önce Şehit Ali Paşa, daha sonra Sadrazam İbrahim Paşa ile evlenmiştir. İbrahim Paşa, Patrona Halil İsyanı'nda öldürüldükten üç sene sonra Fatma Sultan'da ölmüştür (Şehsuvaroğlu, 1986, s.120). Fatma Sultan'ın yaşadığı bu saray, Eldem'in de belirttiği Lale Devri'nin Neşatabad Sarayı'dır (Eldem, 1993, s.76-77-80-81).

3. Selim Neşedabad Sarayı'nı, kız kardeşi Hatice Sultan'a armağan etmiştir. Bu dönemde İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu caminin evkafına ait bazı binalarda satın alınarak, sarayın arsasına katılmıştır. Sarayın yeri, dağdan yer alınarak genişletilmiştir. Melling, Hatice Sultan Sarayı'nda 1791 yılından itibaren, bir sene süresince mimar, ressam, dekoratör ve peyzaj mimarı olarak çalışmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Defterdar Burnu'nun kuzeyinde eski Neşatabad Sarayı'nın yerine yapılan bu büyük saray, 1809 yılından sonra yapılmıştır (Kuban, 2001, s.84).

Hatice Sultan, 18.yüzyıl sonunda hanedan kadınları içinde büyük ölçüde özgürlüğe sahip olan bir hanım sultandır. Hatice Sultan'a saraydan tek başına çıkma ve dolaşma hakkı verilmiştir. Hatice Sultan, bu gezilerin birinde Baron De Hübsch'ün Büyükdere'deki malikanesine gitmiş, binayı ve bahçelerini çok beğenmiştir. Melling albümünde açıklamalar yapan Boppe'e göre (1819), Hatice Sultan Baron'a "böylesine güzel teras ve bahçe düzenlemeleri yapabilecek yetenekte bir sanatçı tanıyıp tanımadığını" sorduğunda, Melling'in adı verilmiştir. Melling prensesin isteklerini yerine getirmek amacıyla, sarayın hemen yanına Kuruçeşme'ye taşınmıştır. Melling, Neşedabad Sarayı'nın iç bezemesini yapmıştır. Bunun üç boyutlu bir bezeme olduğu söylenebilir. Çünkü Melling, Hatice Sultan'a balmumundan bir model hazırlamıştır. Yapı, Melling'in çalışmalarıyla bir saray haline çevrilmiştir. Sarayın Kırkor Amira Balyan tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bu dönemde saraya küçük tapınakçıklar, zafer takları ve labirentler inşa edilmiştir (Arslan, 1992, s.139-140).

Hatice Sultan'ın ölümünden sonra, Neşatabad Sarayı kız kardeşi Beyhan Sultan'a kalmıştır. Çırağan'da, Bebek'te ve Eyüp'te birer sarayı bulunan Beyhan Sultan'ın sarayı kullanıp kullanmadığına dair bir bilgi yoktur. Hatice Sultan Sarayı'na daha sonra, 2.Mahmut'un 1845'te Tophane Müşiri Mehmet Ali Paşa ile evlenen kızı Adile Sultan taşınmıştır. Saray, bir süre

Turkish Studies

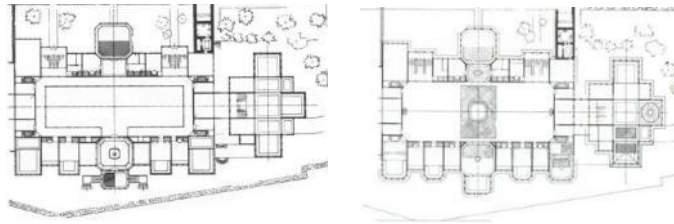
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Baltalimanı'ndaki sarayı yapılan Fatma Sultan ve Salıpazarı'ndaki sarayı inşa edilen Münire Sultan tarafından kullanılmıştır. Bu sarayda düğünler, resmi kabuller yapılmış, harap bir hale geldiği düşünülünce yıkılmıştır. Kargopoulo'nun fotoğrafında Neşedabad Sarayı'nın bir kısmı görülmektedir. 19. yüzyıl sonunda Neşedabad Sarayı'nın yerine, 2. Abdülhamit'in kızlarından Zekiye ve Naime Sultan'a ikiz sahilsaray inşa ettirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Melling tarafından yapılan gravürlerden ve albümde yer alan açıklamalardan, yapı hakkında bilgiler alınabilmektedir. Melling'in anlatımlarına göre, sultan sarayının çevre duvarı dışında kafessiz pencerelere sahip başağanın veya sultanın karaağasının dairesi, duvarın arkasından itibaren Hatice Sultan'ın oturduğu ve harem bölümünü kaplayan büyük saray binası, iki bahçe duvarı ortasında Hatice Sultan'ın eşinin yalısı, iki yüksek duvar arasında sultanın kahyasının binası yapının bölümlerini oluşturmaktadır (Artan, 1994, s.19–20).

Resim 9. Neşedabad Sarayı ve Harem Bölümü (Melling, 1819)

Resim 10. Neşedabad Sarayı Restitüyon planı, Eldem, 1993)

Hatice Sultan Sarayı'nın ilk yapısı Melling albümündeki açıklamaya göre, Hatice Sultan'ın başağanın veya karaağanın dairesidir. Araştırmacılar tarafından zaman zaman Melling'in kendi yalısı olarak da değerlendirilen bu yapının projesi, Melling tarafından yapılmıştır. Melling'in gravürlerine bakılarak değerlendirilen başağanın veya karaağanın binası, geleneksel Osmanlı mimarisinde yapılmıştır. Yüzey süsleme ve ayrıntılarında ise, Avrupa etkileri görülmektedir (Arel, 1975 s. 93–94). Saraya bitişik olan kargir yapı, üçgen alınlıklı klasik cephesiyle sarayın mimarisinden farklıdır. Artan'da kargir köşkü, zemin katında dorik sütunları, birinci katında iyon başlıklı yivli yarım sütunları, üçgen alınlığı, çelenkli draperli cephesiyle İstanbul'un ilk Neoklasik yapısı olarak belirtmiştir. Sahilsaray, rıhtıma oturmaktadır. Sarayın taş ve mermer malzemeyle inşa edilen tek binası olan bu yapı, iki katlı olarak planlanmıştır (Artan, 1994, s.19–20).

Başğa dairesinden sonra gelen yüksek bahçe duvarlarıyla çevrili olan bina, Hatice Sultan'a ait olan yapıdır. Soldaki bahçe duvarının ucunda, köşede bulunan küçük köşk, iki ahşap direklerle denizin üzerinde yer almaktadır. Bu yapının dört cephesi, kafesli duvarlarla çevrilmiştir. Köşk, bir galeriyle sarayın harem dairesine bağlanmaktadır. Hatice Sultan Sarayı'nın asıl binası olan yapı, merkezden rıhtıma taşan orta bölüm ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Yapının ortadaki bölümü, yalnızca Hatice Sultan'ı ziyarete geldiği zaman padişah tarafından kullanılmaktadır. Sarayın sağ ve sol kanatları, alt galeri, asma kat ve üst kat olmak üzere, üç kattan oluşmaktadır. Her kanatta, üst katlarda konsollarla taşınan üç çıkma yer almaktadır. Asma kat ve üst kat pencereleri iki sıra halinde görülmektedir. Pencerelerin altında çiçek motifli panolar bulunmaktadır. Sarayın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

deniz tarafındaki giriş kapısı ve asma kat altında yer alan galerinin dış duvarı, çiçekli vazolarla bezelidir ve kapının üzerinde S ve C'lerden oluşan bir kapı alınlığı vardır. Sol taraftaki bahçe duvarının üstünde Barok-Rokoko profilli, kafesli bir duvar görülmektedir (Arslan, 1992, s. 139-140).

Saray kompleksinin üçüncü binası Eldem'in(1993),eski Neşedabad Sarayı'ndan kalmış olduğunu söylediği Selamlık Köşkü'dür. Köşk, Melling albümünün resimle ilgili açıklamasında Hatice Sultan'ın eşi olan Hotin Muhafızı Esseyid Ahmed Paşa'ya ait bina olarak tanımlanmıştır. Yapı Beşiktaş Sarayı'ndaki deniz köşklerine benzemektedir. Tek katlı olan bina çıkmalı olarak planlanmış, tek sıra dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Binanın her iki yanında rıhtıma paralel kafesli bir bahçe duvarı görülmektedir (Arslan, 1992, s.139-140).

Melling (1819) albümündeki açıklamada, Selamlık Köşkü'nden sonra gelen yüksek duvarlar arasındaki yapının, Hatice Sultan'ın kahyasına ait olduğunu yazmıştır. Hatice Sultan Sarayı'nın arkasında, Melling tarafından yapılmış Avrupa tarzında düzenlemeye sahip bir bahçe bulunuyordu. Yıkılmadan önce sarayı ve bahçesini gören Leyla Saz (2000), kitabında bahçenin son durumuyla ilgili bilgi vermiştir. Bu yazıda bahçenin, arazinin eğimi nedeniyle yüksekçe bir setin üstünde bulunduğu, içinde çeşmeler, havuzlar, kameryeler, küçük demir köprüler yer aldığı yazılmıştır. Yapının, Kuban (2001) tarafından ön cephe restitüsyonu çizilmiştir.

K.Ç.1, K.Ç.2-Naime Sultan Yalısı ve Zekiye Sultan Yalısı

2. Abdülhamit kızlarından Zekiye ve Naime Sultan için, eş iki sahil sarayı inşa edilmiştir. Naime Sultan Sahil Sarayı ve Zekiye Sultan Sahil Sarayı, K.Ç.1- K.Ç.2 parsellerde, Defterdar Burnu'nda Neşedabad Sarayı'nın yerinde yer almıştır. Yalılar, Fehime Sultan Yalısı'na benzerlikleriyle dikkat çekmektedirler. Bu döneme ait fotoğraflarda ve kartpostallarda yer alırlar. Şehsuvaroğlu tarafından, 1892 tarihinde inşa edildiği yazılmışsa da, yapılar 1880 yılına ait Sebah&Joailier resminde görülmektedir. Bu yalıların 1880 yılına yakın bir tarihte inşa edilmiş olması mümkündür. Bu çifte saraydan biri yanmış, diğeri 1924 yılından sonra yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Zekiye Sultan Yalıları'nın kargir zemin kat üzerinde ahşap, iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planı, simetrik kurgulu bir şemadır. Birbirinin eşi harem ve selamlık bölümleri çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmektedir. 19 yüzyıl ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir modeldir. Merkezde yer alan sofanın yerinde, simetri ekseninde yer alan holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır, merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar farklı büyüklükleriyle cephede çıkma, veranda ve balkonlar oluşturur. Bu çıkmalar, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırmakta ve planın simetrik kurgusunu dışa vurmaktadır.

Zekiye Sultan Yalıları'nın cephelerinde, 19. yüzyıl Fransız mimarisinin özellikleri görülmektedir. Zekiye Sultan Yalıları'nın pencereleri düzenli, üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Zemin katta basık kemerli olan pencereler, üst katlarda dikdörtgen pencereler şeklinde düzenlenmiştir. Pencere altları, Fransız penceresi biçiminde düzenlenmiş, döşeme yüzeyine yaklaştırılmıştır. Simetri ekseninde yer alan çıkma pencerelerinin büyük dikdörtgen çerçeveler içinde ve yarım daire kemerli olduğu görülmektedir. Bu kemerlerin üst ve alt kesimleri ahşap oyma ile bezenmiştir. Yan cephede pencereler dikdörtgen çerçevelidir. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Balkonlarda iyonik başlıklı, ince uzun ikişer sütun vardır. Aynı katta çıkmaların köşesini tutan pilastrlar, iyonik düzende planlanmıştır. Üst katın pilastrları kompozit başlıklıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Resim 11. Naime Zekiye Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi) 1900'lü yıllar

Zekiye Sultan Yalıları'nda Eklektik üslubun etkileri görülmektedir. Kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin balkon ve veranda korkuluklarıyla bütünleşen yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır. Bununla birlikte yapının yüksekliği ve kolonların narinliği, ahşap oyma ve bezeme Neoklasik tasarımı akademik çizgiden uzaklaştırmaktadır. Bu yalıda, yivli sütunlar, üçgen alınlıklar, istiridye kabuğu biçiminde motifler, kartuşlar, rozetler, pilastrlar ve profilli silmeler görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere yada balkon saçakları, kemerler gibi doğunun öğeleri üst kat pencerelerinde göze çarpmaktadır.

K.Ç.3, K.Ç.4-Sabık Silahdarı Şehriyari Emin Ağa'nın Yalısı, Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, Naile Sultan Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada, K.Ç.3 ile K.Ç.4 parsellerle çakışan parselde, “Sabık Silahdarı Şehriyari Emin Ağa'nın Yalısı”nın olduğu görülmektedir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). Emin Ağa'nın Yalısı'nın eski sahibinin, Koca Yusuf Paşa'nın biraderi Süleyman Bey olduğu belirtilmiştir. Hatice Sultan yazları Boğaziçi'ne taşınınca, bu yalıyı maiyet halkı için kira ile tutmuştur. Süleyman Bey'in Yalısı Emin Ağa'dan, ünlü hattat Mustafa Rakım Efendi'ye geçmiştir. Yalının son sahibi, Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.3'te üç katlı, ahşap bir yalı görülmektedir. Yapı uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri net olarak tanımlanamamaktadır. K.Ç.3 parselde yer alan yapının, Emin Ağa'nın Yalısı'nın olması mümkündür. 1860 yılına ait Abdullah Freres fotoğrafında, K.Ç.3-K.Ç.4 parselde Hasan Paşa Yalısı görülmektedir.

Hasan Paşa Yalısı, 1850 ile 1860 yılları arasında yapılmıştır. Yalı daha sonra Hasan Paşa tarafından yenilenmiş, bahçesi tekrar düzenlenmiştir. Boğaziçi'ndeki ilk kalorifer tesisatı bu yalıya yapılmıştır. 20. yüzyıl başında Hasan Paşa Yalısı, Naile Sultan'a geçmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.214). Hasan Paşa Yalıları 1850 yılına ait Kargopoulo fotoğrafında yer almaz iken 1860 yılına ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde yer almaktadır. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında tarihlenen Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında, K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde “Hasan Paşa ve mirasçılarının ait yalılar”ın olduğu yazılmıştır. Eldem'in haritasında, K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde “Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, Naile Sultan, Hatice Sultan Yalıları”nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalıların bulunduğu tarihler hakkında bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, burada Naile Sultan'ın ismi geçmektedir.

Hasan Paşa Yalısı'nın, kargir zemin kat üzerinde, ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yalı, cam cepheleri ve deniz kenarında yalısı, cadde üstü müstemilat binaları ve yol arkasından sırtlara kadar yükselen bahçesiyle Boğaziçi yalılarının genel özelliklerini taşımaktadır. Yapının planlarına ulaşılacakla beraber, plan şemasında birbirinin eşi harem ve selamlık bölümlerinin koridorlu bir sistem içinde bağlandığı söylenebilir. Yapının kayıkhanesi, kuzey yönündeki bölümün altında yer almaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Resim 12. KÇ.3-KÇ.4 Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, KÇ.5- KÇ.6 Fazıl Efendi Yalısı, Vasıf Efendi Yalısı, Miralay Ali Sami Fotoğrafı, 1900'lü yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Hasan Paşa Yalısı'nın pencereleri düzenli ikişerli ve üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Ön cephede dikdörtgen pencereler ve yarım daire kemer çerçevesindedir. Pencere altları, Fransız penceresi biçiminde düzenlenerek, döşeme düzeyine yaklaştırılmıştır. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Ayrıca yapının cephelerinde pilastrlar, profilli silmeler görülmektedir. Yapının kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ve yayvan kemerli pencereler ile Neoklasik bir tasarım görülmektedir.

K.Ç.5-Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı , Vasıf Efendi Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada K.Ç.5 parselle çıkan parselde, “Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı”nın ismi yazılmıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). 19. yüzyıl ortalarında K.Ç.5 parselde yer alan yalının ismi “Çavuşlar Katibi Tahir Efendi'nin Yalısı” olarak belirtilmiştir. Bu yalı K.Ç.3 ile K.Ç.4 parselde, yer alan Silahtar Emin Ağa Yalısı'nın yanında yer almaktadır. Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı, harem ve selamlıkla beraber 25 oda ve hamamdan oluşmaktadır. Ahşap ve büyük bir yapı olan yalının, her iki bölümünde geniş avlular yer almaktadır. Yalının bir kısmının Mısır Fevkaled Komiseri Rauf Paşa'ya, diğer kısmının da Vasıl Efendi'ye geçtiği belirtilmiştir. Binaların her ikisinin de, 2. Abdülhamit tarafından satın alınarak yıktırıldığı, arsasının Bozcaadalı Yalısı'na doğru genişletilecek iken, Meşrutiyetin İlanı ile bunun gerçekleşemediğini belirtmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında, K.Ç.4 ile K.Ç.5 parselde bir yapı görülmektedir. Bu yapı “Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı” olmalıdır. Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı geniş cepheli, cumbalı, ahşap, iki katlı bir yalıdır. Yapı uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri algılanamamaktadır. 1860'lı yıllarda bu yalının yıkıldığı görülmektedir. Bu yıllara ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.5 parselde başka bir yapı görülmektedir. Bu yapı, 19. yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başı arasında ait, Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen Vasıf Efendi Yalısı'dır.

Resim 13. 1920 Defterdar Burnu Mescidi, Kaptan-ı Derya Hasan Paşa (Genim, 2006) ve

1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.5 parselde yer alan “Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı” yıkılmıştır. 1860'lı yıllara ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.5 parselde başka bir yapı görülmektedir. Bu yapı, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen “Vasıf Efendi Yalısı”dır. Vasıf Efendi Yalısı, 1850 ile 1860 yılları arasında yapılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Eldem'in haritasında, K.Ç.5 parselde "Fazıl Efendi Yalısı" yer almaktadır. Ancak bu yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi yazılmamıştır (Eldem, 1993, 70–71). K.Ç.5 parselde çıkan parselde, 19.yüzyıl sonunda "Askeri Temyiz Reisi Fazıl Efendinin Yalısı"nın yer aldığı görülmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.214). Fotoğrafçı Miralay Ali Sami'nin 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait fotoğrafında, bu yalı "Vasıf Efendi Yalısı" olarak yazılmıştır.

Yalı taş kayıkhaneye üzerinde ahşap, cumbalı iki katlı bir yapıdır. Yapının planlarına ulaşılamamıştır. Ancak yalının simetrik kurgulu ve orta sofalı plan şemasına sahip olduğu söylenebilir. Yalının üçerli akstan oluşan pencere düzeni vardır. Orta aksın, geride kalan bölümünde yarım daire kemerli pencereler, öne çıkan yan bölümlerde ise büyük dikdörtgen pencereler görülmektedir. Yapıdan yükselen bacalar, yapının yaz kış kullanıldığına işaret etmektedir. Yapıya giriş, yandan bahçeden yapılmaktadır. Yapının kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, yayvan kemerli pencereler Neoklasik bir tasarımı tanımlamaktadır. 19. yüzyıl sonunda Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen Vasıf Efendi Yalısı, 20 yüzyıl başında yıkılmıştır.

K.Ç.6-Müderresinden Yenişehirli Mustafa Paşazade Şefik Bey'in Yalısı, Rauf Paşa Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada K.Ç.6 parselde çıkan parselde, "Müderresinden Yenişehirli Mustafa Paşazade Şefik Bey" in yalısı yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). Eldem haritasında, K.Ç.6 parselde Mustafa Paşazade Yalısı'nın olduğunu belirtmiş, ancak bu yalıların hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 66–67). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde Fazıl Efendi'nin Yalısı (Rauf Paşa Yalısı) görülmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

Fazıl Efendi'nin Yalısı (Rauf Paşa Yalısı) 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında görülmektedir. Bu yalının yapı tarihini hakkında belge ve bilgilere ulaşılamamıştır. Yalı taş kayıkhaneye üstünde, ahşap, iki katlı, geniş cephele bir yapıdır. Üç cumbasında yer alan pencerelerle denize açılmaktadır. Üçerli aks düzeniyle, basık kemerli, dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının, ön cephesinde saçaklı, üstü kemerli iki giriş bulunmaktadır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yapıda Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında K.Ç.6 parselde Rauf Paşa Yalısı yer almaya devam etmektedir.

K.Ç.7-Abdurrahman Paşa Yalısı (Sadık Bey Yalısı, Tahsin Efendi Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.7 parselde çıkan parselde, herhangi bir yapı belirtilmemiştir. Eldem haritasında, K.Ç.7 parselde "Tahsin Efendi Yalısı" olduğunu belirtmektedir (Eldem, 1993, s. 66–67). Şehsuvaroğlu (1986) ise bu yalıdan Sadık Bey Yalısı olarak bahsetmektedir. Sadık Ağa'nın Yalısı daha önceleri Mehdi Efendizade'ye aittir. Boğaz'ın en eski binalarından biri olan bu yalı, Sadık Paşa'dan sonra birçok kişiye geçmiştir. Son sahibi Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa, yalıyı 1894'te tamir ettirmiştir. Bu bina, 26 Aralık 1920 gecesi yanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69, 214).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.7 parselde yer alan yapı, daha sonraki yıllarda Sebah&Joailier ve Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında yer alır. Fotoğrafçı Miralay Ali Sami'nin resiminde bu yalı, Abdurrahman Paşa Yalısı olarak belirtilmiştir. Abdurrahman Paşa Yalısı (Sadık Bey Yalısı, Tahsin Efendi Yalısı) taş bodrum üstüne, iki katlı ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapı iki kat yüksekliğinde cumbası ile denize doğru çıkma yapmakta ve orta aksı vurgulamaktadır. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Yalının yanında saçaklı girişi bulunmaktadır. Üçerli aks düzeniyle Fransız pencerelere sahip olan yalının, pencerelerinin üstlerinde ahşap saçak ve kepenkler yer almaktadır. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır. Ancak yapının yüksekliği ve ahşap oymalı Fransız pencereleri, kısmen Neoklasik tasarımı akademik çizgiden uzaklaştırmaktadır. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında K.Ç.7 parselde Abdurrahman Paşa Yalısı yer almaya devam etmektedir .

Resim 14. K.Ç.6-7 Rauf Paşa ve Abdurrahman Paşa Yalısı (İ.Ü.Nadir Eserler Arşivi)

K.Ç.8, K.Ç.9- Hibetullah Sarayı (Şah Sultan Sarayı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamada K.Ç.8 ile K.Ç.9 parsellerle çakışan parselde, “İsmetli Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı Alileri” nin olduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Beyhan Sultan yada Hibetullah Sultan Sarayı, İstanbul’daki saraylar içinde hakkında bilgi bulunamayan yapılardan biridir. Hangi tarihte inşa edildiği bilinmeyen sarayın ismi, ilk defa 19. yüzyıl başında hazırlanmış Bostancıbaşı Defteri’nde görülmektedir. Bu isimde Eyüp’te başka bir yalı daha vardır. Mihrişah Valide Sultan İmaretinin yanında bulunan bu saray, 1802 tarihli defterde “yanında İsmetli Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı” olarak geçmektedir. Bu defterlerde, bu yapıdan sonra Hatice Sultan Sarayı’nın olduğu yazılmıştır (Arslan, 1992, s.140).

Eldem’in “Heybetullah Sultan Sarayı” olarak bahsettiği yapı, önceleri 3.Mustafa’nın Adilşah Kadın’dan doğan kızı Beyhan Sultan’a aittir (Eldem, 1993, s. 66–67). Daha sonra, 1802–1814 yılları arasındaki bir tarihte 1.Abdülhamit’in 6.kadın efendisi Şebinsafa’dan 1788’de doğan kızı Heybetullah Sultan’a geçmiştir. 19 yüzyılın başında Heybetullah (yada Hibetullah) Sultan’ın oturduğu yalı, “Şah Sultan Yalıları” olarak anılmaktaydı. Burada bir adet büyük, bir adet küçük yalı yer almaktaydı. Bu yalılar 1802 yılında 250 kese akçe karşılığında Sarraf Musa’ya satılmıştır. Yalıları daha sonra Hazine-i Hassa tarafından alınmıştır. Bu yapılarda sultanların oturmaları sağlanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Şah Sultan Yalıları’ndan Kuruçeşme yönündeki yalı, 2. Abdülhamit tarafından 1870 yıllarında Sadrazam Ethem Paşa’ya verilmiştir. Yalı 2. Abdülhamit döneminde yenilenerek Mediha Sultan Yalısı olmuştur. Şah Sultan Yalıları’ndan Arnavutköy tarafında olanı, Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa’nın tasarrufuna geçmiştir. Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa’nın ölümünden sonra bu yalı da yıktırılarak, yerine 1897 yılında Abdülaziz’in kızlarından Nazime Sultan için bir yalı inşa ettirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında bu yapılar yer almaktadır.

K.Ç.8 Ethem Paşa Yalısı, Mediha Sultan Yalısı.

“Ethem Paşa Yalısı ” olarak bilinen Şah Sultan Yalıları’ndan Kuruçeşme yönünde olan büyük yalı, bir süre Hamdi Paşa’nın tasarrufunda kalmış, Paşa’nın ölümünde sonra Sadrazam Ethem Paşa’ya tahsis edilmiştir. Ethem Paşa, 2. Abdülhamit döneminde 1877–1878 yılları arasında yaptığı sadrazamlık sırasında, bu yalıyı kullanmıştır. Yalıyı, Ethem Paşa’dan sonra Şerif Paşa satın almış ve tamir ettirmiştir. Bu tamirler sırasında, Boğaziçi cephesine balkonlar ilave edilmiştir. Yalı, Şerif Paşa yerleşmeden, 2. Abdülhamit’in kararı ile padişahın hemşirelerinden Mediha Sultan’a verilmiştir. Meşrutiyetin İlanı’ndan sonra yalı bir süre boş kalmıştır. Daha sonra yalıda, bir süre eski Meclisi Mebusan Başkanı Ahmed Rıza Bey kiracı olarak oturmuştur. Yalı bu sırada, Enver

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Paşa ile evlenmesi sebebiyle Naciye Sultan'a verilmiştir. Enver Paşa binanın arkasına bazı yeni daireler yapmış, yalının dağ kısmının bahçesini, korularını tanzim ettirmiş, tepeye bir köşk inşa ettirmiştir. Enver Paşa, yalının üst katında İstanbul tarafındaki büyük salonu kütüphane olarak kullanmıştır. Burada misafirlerini kabul etmiştir. 1.Dünya Savaşı'nda, bu kütüphaneye kabul edilen en önemli isim "Mustafa Kemal Paşa" olmuştur. Mütarekenin imzalanmasından sonra, Enver Paşa ve İttihat ve Terakki ileri gelenleri bu yalının rıhtımından kendilerini yurtdışına kaçırarak gemiye binmiştir. Yalı, Kuruçeşme'de büyük kömür depolarının yapılması sırasında yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Eldem'in haritasında, K.Ç.8 parselde "Ethem Paşa Yalısı, Şah Sultan Yalıları, Şerif Paşa, Naciye Sultan Yalısı, Enver Paşa Yalısı"nın isimleri yer almaktadır (Eldem, 1993, 70-71). 1850 tarihli Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.8 parselde "Şah Sultan Yalıları" yer almaktadır. 20. yüzyıl başında Ethem Paşa Yalısı, "Mediha Sultan Yalısı" olarak yenilenmiştir. Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında ise, K.Ç.8 parselde "Mediha Sultan Yalısı"nın ismi yazılmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda bu yapı "Enver Paşa Hazretleri Sahilsarayı" olarak belirtilmiştir. Eldem, K.Ç.8 parselde "Ethem Paşa Yalısı" olduğunu belirtirken, aynı parselde Miralay Ali Sami fotoğraflarında "Mediha Sultan Yalısı" olduğu belirtilmiştir. Her iki yalısında fotoğrafları mevcuttur. Eldem, kitabında Ethem Paşa Yalısı'nın restitüyon planlarını da yayınlamıştır (Eldem, 1993, 70-71). Yenileme sırasında yapıya eklenen balkonlar, Mediha Sultan Yalısı'nın fotoğraflarında görülmektedir. Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarındaki Mediha Sultan Yalısı, Ethem Paşa Yalısı'yla, aynı cephe oranlarını taşımaktadır.

Resim 15. K.Ç.8'de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 19. yüzyıl sonu (Eldem,1993)

Ethem Paşa Yalısı, iki katlı ahşap bir yapıdır. Yapının iki orta sofadan oluşan plan şeması vardır. Sofaların eyvanları, Boğaz ve bahçe yönüne bakmaktadır. Büyük merdivenlerin bulunduğu sofa, ovale yakın planlıdır. Sofalar birbirlerine koridor ve geçitle bağlanmaktadır. İki sofanın arasındaki kalan kapalı mekan, servis hizmeti için ayrılmıştır. Bu hizmet odasının bir benzeri, Kanlıca'daki Saffet Paşa Yalısı'nda bulunmaktadır. Her sofanın çevresinde farklı boyutlarda odalar ve merdiven yer almaktadır. Süslemesiz bir cepheye sahip olan yalıda; sade, dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Merdivenlerin biri büyük dairesel planlı, diğeri daha küçük kare planlıdır. Bu özellik, harem ve selamlığı birbirinden ayırmaktadır. Ethem Paşa Yalısı'nın pencereleri ikişer, balkonlarındaki kemerleri üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Plan şemasını dışa vuran kitlesi ve çıkımların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ile yapı Neoklasik özellikler taşımaktadır. Yapıda yer alan balkon saçaklarının kemerleri gibi detaylar yapıyı Eklektik üsluba yaklaştırmaktadır.

Resim 16. K.Ç.8 Mediha Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü.Nadir Eserler Arşivi)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Mediha Sultan Yalısı, yapı boyutları ve cephe düzeniyle Tırnakçı Yalısı'na benzer özellikler taşımaktadır. Yapının kargir zemin kat üzerinde ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş, bir kitlesi vardır. Simetrik kurgulu bir plan şemasının görüldüğü Ethem Paşa Yalısı'nın iki orta sofası vardır. Mediha Sultan Yalısı'nın orta aksındaki cumbası üzerinde, yapının imparatorluğa ait olduğunu vurgulayan kitabesi yer almaktadır. Yalının pencereleri düzenli üçer ve ikişer aks sisteminde sıralanmıştır. Pencerelerinin üstünde profiller vardır. Ethem Paşa Yalısı'na benzer süsleme ve detayları ile Neoklasik üsluba yakın tarzda inşa edilmiştir.

K.Ç.9-Nazime Sultan Yalısı

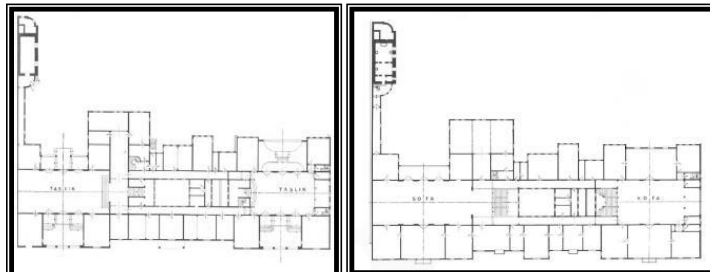
1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.9 parselle çıkan parselde, “İsmetli Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı Alileri” nin bulunduğu görülmektedir. Eldem'in haritasında, K.Ç.9 parselde “Nazime Sultan ve Arnuvo Duranko Yalısı” olduğu belirtilmiştir (Eldem, 1993, 70–71).

Nazime Sultan Yalısı, 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo'nun resimlerinde görülmemektedir. Bu fotoğrafta K.Ç.9 parselde görülen yapı, Heybetullah Sultan Sarayı'nın (Şah Sultan Yalıları) Arnavutköy yönünde olanıdır. Bu yalı, Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın tasarrufuna geçmiş, Paşa'nın ölümünden sonra yıktırılmıştır. Bu yapının yerine 1897 yılında Abdülaziz'in kızlarından Nazime Sultan için bir yalı inşa ettirilmiştir. Abdülaziz'in (1861–1876) ve ikinci kadını Hayrandil Kadın Efendi'nin kızı olan Nazime Sultan, 26 Şubat 1866'da doğmuş, 1889'da Ali Halid Paşa'yla evlenmiştir. Nazime Sultan, Cünye/Beyrut'ta 1947 yılında ölmüştür. Şam'daki Sultan Selim Camisi naziresinde gömülmüştür (Batur, 1994, s.56–57). Barillari ve Godoli'ye göre, bu yalı 1901–1902 yıllarında inşa edilmiştir (Barillari ve Godoli, 1997, s.88). Nazime Sultan Yalısı'nın 1902–1910 yılları arasına ait fotoğrafları mevcuttur.

Resim 17. Nazime Sultan Yalısı, 1910 (Genim, 2006)

Boğaziçi yalılarının karakterine uyum gösteren aynı zamanda değişik bir çizgi sunan Nazime Sultan Yalısı, Çırağan Sarayı'nın yanmasından sonra bir süre Meclis-i Mebusan binası olarak hizmet vermiştir. Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra hanedanın yurtdışına çıkarılması sonucu satılmıştır. Son zamanlara kadar tütün deposu olarak kullanılan yalı, 1923 yılında yıkılmıştır. Yalının arsası daha sonra kömür deposu olarak kullanılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Resim 18. Nazime Sultan Yalısı zemin ve üst kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Eldem, yapının D'Aronco tarafından tasarladığına işaret etmektedir (Eldem, 1993, 70–71). Dük De Braban, İstanbul'a gelişinde Boğaz'da İtalyan etkisinin yoğunluğuna işaret etmektedir (Acer, Z., 2014) Barillari ve Godoli de, Nazime Sultan Yalısı'nın Raimondo D'Aronco tarafından tasarlanıp inşa edildiğini belirtmektedir. Nazime Sultan ile Halid Paşa ailesinin üyeleri, yapının bir İtalyan mimar tarafından yapıldığını ama ismini bilmediklerini belirtmişlerdir. D'Aronco, yapının bazı motiflerini daha iyi göstermek amacıyla, Torino Sergisi yönetim pavyonunda kullanılmak üzere İtalya'da bulunan Mühendis Enrico Bonelli'ye mektup yollamıştır. D'Aronco, mühendis Bonelli'ye gönderdiği 17 Şubat 1902 tarihli mektupta, yalıdan çektiği “berbat fotoğrafları” gönderdiğini yazmaktadır. Bu ifade, mimarın yalı ile olan ilişkisini belirtiyor olmalıdır (Barillari ve Godoli, 1997, s.88).

Nazime Sultan Yalısı, ahşap strüktürlü, kargir dolgu duvar üstüne sıvalı inşa edilmiş bir yapıdır. İki katlı bir yapının, denize yönelmiş uzun, çok pencereci cephesi ve dar bir rıhtımı vardır. 19. yüzyılın sonlarında genellikle sultan sarayları için geliştirilmiş görünen bir şemada inşa edilmiştir. Yalının eşit büyüklükte, harem ve selamlık bölümleri vardır. Bu bölümler simetrik bir şema içinde birleştirilmiştir. D'Aronco, genellikle orta akstaki bölümün vurgulandığı Neoklasik yalılardan farklı olarak, bu yalıda merkez bölümünü değil uçları, hareme ve selamlığa ait giriş bölümlerini vurgulamıştır. Bu iki bölümün denkliği, harem ve selamlığın eşit ağırlıkta olduğunu ortaya koymaktadır. Yalıda üst kata geniş merdivenlerle ulaşılmaktadır (Batur, 1994, s.56–57).

Nazime Sultan Yalısı'nın deniz cephesinde, yükseltilmiş ve basık kemerle bağlanmış birer pylon (kapı kulesi) çiftinin çerçevelediği girişleri bulunmaktadır. Zemin katları, denizden gelişe açık bırakılmış, bir portik (revak) olarak düzenlenmiştir. Deniz cephesinde revak kısmından birkaç çift basamakla ulaşılan kapının konumu, denizi ulaşım aracı olarak tanımlamaktadır. Batur (1994), Nazime Sultan Yalısı'nı bu özelliğiyle Venedik Sarayları'na benzetmekte, aynı zamanda yalıda portikin üst katında yer alan at nalı kemeri biçimindeki dekoratif düzenlemesiyle Viyana Secession'u ile bağlantılı bir anlayışın eseri olabileceğini belirtmektedir. At nalı kemerin çerçevelediği denize doğru çıkmış pencere dizisinin gerisinde bulunan salonlar “siyah ve beyaz” salonlar olarak adlandırılmıştır. Nazime Sultan Yalısı, Art Nouveau üslubundadır. Yapı 1900'lü yıllara göre ancak D'Aronco'nun tasarlayabileceği düzeyde Avant-garde bir tarzdadır. Giriş bölümü üzerindeki ahşap dikmelerin Baroka yönelik detayla eliptik dilimler halinde öne doğru çıkarılması, giriş pylonlarıyla birlikte yapının düz ve yatay dikdörtgen kitlesine plastik bir görünüm vermektedir. Girişlerdeki pylonlardan ortaya doğru, hafif bir alçalmayla küçülen dikmeler, cepheye derinlik katmaktadır (Batur, 1994, s.56–57).

Nazime Sultan Yalısı'nın cephesindeki pencerelerin özel biçimlendirilmiş çerçeveleri, giriş bölümlerinin floral bezemeli at nalı kemerleri, eğik oklar, pylonlardaki diskler, çelenkler, düşey şeritler, korkuluklardaki stilize bezemeler, yapının dekorativizmini oluşturmaktadır. Yapının fotoğraflarından anlaşılmasa da, dekoratif öğelerinin renkli olma ihtimali vardır. Nazime Sultan Yalısı'nda çerçeve ve taçlandırmaların bükülgen ve düşey şerit biçimindeki hareketlerinde ve özellikle görünüşün ortasında yer alan yuvarlatılmış, profilli ahşap paravanalarla çevrilmiş verandasında Modernist ayrıntılar görülmektedir (Batur, 1994, s.56–57).

K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12-Esma Sultan Halil Paşa, Damat Mahmut Paşa, Abdülhamit, Semiha Sultan, Prens Sabahattin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada K.Ç.10-K.Ç.11-K.Ç.12 parsellerle çakışan parselde, yapı bulunmamaktadır. Eldem haritasında K.Ç.10–K.Ç.11–K.Ç.12'de “Esma Sultan Halil Paşa, Damat Mahmut Paşa, Abdülhamit, Semiha Sultan, Prens Sabahattin (1877–1948)” yalılarının yer aldığı belirtilmiştir (Eldem, 1993, s.66–67).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında bu parsellerde iki katlı ahşap yalılar görülmektedir. Ancak K.Ç.10–K.Ç.11–K.Ç.12’de yer alan yalıların mimari özellikleri fotoğraflardan tanımlanamamaktadır. Sebah& Joaillier’in 1880 yıllarına ait fotoğrafında, bu parsellerde iki katlı, ahşap yalılar görülmektedir. Ancak uzaktan fotoğraflandığı için, yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.13-Esma Sultan Hazretlerinin Tırnakçı Yalısı, Seniha Sultan Yalısı

F.R. Kauffer tarafından 1776 yılında çizilen haritada, K.Ç.13 parselle çakışan parselde, saray yapısı çizilmiştir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre de , K.Ç.13 parselle çakışan parselde, “İsmetlu Esma Sultan Hazretlerinin Tırnakçı Yalısı” bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem kitabında Tırnakçı Yalısı’nın burada olduğuna işaret etmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir. Ayrıca Tırnakçı Yalısı’nın plan restitüsyonlarını yayınlamıştır (Eldem, 1993, s.90). 1840 yılı W.H. Bartlett’e ait gravürde, yalı arkadan resmedilmiştir. Yalı, Kargopoulo’nun 1850 yıllarına ait fotoğrafında uzaktan görülmektedir. Tırnakçı Yalısı’na ait yakından çekilmiş resim bulunamamıştır.

17.yüzyıldan itibaren bu parselde yer aldığı düşünülen Tırnakçı Yalısı, Tırnakçı Hasan Paşa tarafından yaptırılmış, 2. Meşrutiyet’in başlarına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak korunmuştur. 1. Abdülhamit’in kızlarından Esma Sultan’la evlenen Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa da, Tırnakçı Yalısı’nda oturmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.198). Tırnakçı Yalısı’nı gezmiş olan Miss Pardoe (1938), yapıdaki ağalar ve kalfalar dairelerinin büyüklüğünü anlatmıştır. Aynı zamanda sarayı gören bir Osmanlı kadını, sonraları sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa ile evlenecek olan Melek Hanım da, otobiyografisinde Esma Sultan’ın bu sahil sarayını anlatmıştır. Bu tarif Miss Pardoe’nun tarifleri ile uyum göstermektedir (Artan, 1992, s.112–113).

Tırnakçı Yalısı yedi çıkmalı, tasarımıyla Boğaziçi ile uyumlu yapılarından biri olmuştur. Cephenin tek düzelikliğini bozan ikinci kattaki 7 adet çıkmanın 3 tanesini taşıyan sütunlar ile ikisinin üzerindeki üçgen alınlıklar, bazı odaların özel statüsünü sembolik olarak dışa vurmak için kullanılmıştır. Yalıyla ilgili fotoğraf, gravür gibi görsel malzemeler değerlendirilince, iç mekan organizasyonu anlaşılmaktadır. Sarayın bir ucunda denize karşı iç sofalı bir kasır bulunduğu görülmektedir. Bu kasırın simetrisinde, dağ yönünde bir ikinci kasır yer almakta, bu blok damatların selamlıklarını oluşturmaktadır. Sistemdeki hiyerarşiye göre, hanedana geniş bir yer ayrılırken, damat köşede selamlıkta yer almaktadır. Bu düzenin, hanedan sahilhanelerinde uygulandığı görülmektedir. Esma Sultan’ın eşi Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa’nın gösterişsiz dairesi, ne kadar yüksek görevde olursa olsun hanedanın hükümranlığı altında olduğunu simgelemiştir (Artan, 1992, s.112–113).

Yapının parçalarını mabeyn ya da hünkar sofrası, selamlık, oval sofa ve harem kompleksi oluşturmakta, saray hamamına bitişik olan haremden, mabeyn olarak kabul edilen odalar dizisine geçilmektedir. Harem bölümünde, mermer sütunlar üzerinde taşınan bir dizi çıkmalı odalar, sofalar ve divanhaneler bulunmaktadır. İmparatorluğun görkeminin görülebileceği yerde inşa edilen bu saray için padişahın ziyareti, saray protokolünün bir parçası olmuştur. Hünkara ayrılan daire, mimari bir dille halka bildirilmiştir. Bu dairede yer alan Batı’dan ithal edilen üçgen alınlıklar, kraliyetin sembolü olmuş, hünkar dairesi ile sultan efendinin özel dairesinin cephelerini süslemiştir. Yapı, sütunları ve üçgen alınlıkları ile Neoklasik üslup etkileri taşımaktadır (Artan, 1992, s.112–113).

K.Ç.13-Seniha Sultan Yalısı

Tırnakçı Hasan Paşa tarafından yaptırılan Tırnakçı Yalısı, 2. Meşrutiyet’in başlarına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak korunmuş, daha sonraları yerine “Seniha Sultan Yalısı” yapılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Yalının son sahibi Abdülmecit kızlarından Seniha Sultan'dır. Seniha Sultan Yalısı, 1880'li yıllara ait Sebah&Joilier fotoğrafında ve 19. yüzyıl sonu ile 20 yüzyıl başı arasında ait, Miralay Ali Sami fotoğrafında görülmektedir. Yalı 1909 yılında, yanında çıkan bir yangın sebebiyle yok olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Seniha Sultan Yalısı'nın Tırnakçı Yalısı'nın temelleri üzerine inşa edilmiş olması mümkündür. Yapı boyutları, cephe düzeni ve dikmeler üzerinde olan çıkmalarıyla Tırnakçı Yalısı'na benzer özellikler taşımaktadır. Yedi çıkmalı olan Tırnakçı Yalısı'ndan farklı olarak, bu yalı üç çıkmalıdır. Tırnakçı Yalısı'nın sağ ucundaki dairesel planlı yapının, Seniha Sultan Yalısı döneminde de korunduğu görülmektedir.

Resim 19. Seniha Sultan Yalısı, 1900'lü yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Seniha Sultan Yalısı'nın kargir zemin kat üzerinde ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planlarına ulaşamamıştır. Seniha Sultan Yalısı'nın giriş kapısının, iki yanında yer alan cumbalar, yapının orta kısmını kaydırmıştır. Bu çıkmalardan Kuruçeşme yönünde olanı üzerinde, üçgen alınlık ve imparatorluğa ait olduğunu vurgulayan bir kitabe yer almaktadır.

Seniha Sultan Yalısı'nın pencereleri düzenli dörderli ve altışarlı aks sisteminde sıralanmıştır. Dikdörtgen pencerelerinin üstünde profiller vardır. Girişin üstündeki pencereler basık kemerlidir. Pencerelerinde kepenkler yer almaktadır. Kepenkleri alt ve üst katta farklılık göstermektedir. Bu farklılık üst katta oturulduğunu, alt katlarda ise servis mekanlarının olduğunu ifade etmektedir. Pencerelerin yanlarında ince sütun görünümünde, profiller yer almaktadır. Çıkmaları taşıyan dörderli sütunlar ile girişin iki yanında yer alan sütunlar ionik düzendedir. Plan şemasının dışı vuran kitlesi, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, sütunları, süslemeleri ve üçgen alınlığı ile yapı Neoklasik özellikler taşımaktadır.

K.Ç.14-Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.14 parselle çakışan parselde, “Kaptanpaşa Divan Efendisi Emin Efendinin Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Bu parselde “Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı”nın var olduğu bilinmektedir. Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı” Abdülmecit tarafından hemşiresi Adile Sultan'a yaptırılmış ve inşaatı 1856'da bitmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 19. yüzyıl sonunda Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında görülen K.Ç. 14 parselde yer alan açık renkli yalı “Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı” olmalıdır. Eldem'in haritasında K.Ç.14 parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu”nun olduğu yazılmıştır. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, tarih verilmemiştir (Eldem, 1993, s.66–67). Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller yeşil alan olarak görülmektedir. K.Ç. 14 parselde yer alan yapının, 1850'li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar var olduğu fotoğraflardan tespit edilmiştir. Bu yapı, taş bodrum kat üzerinde, ahşap iki kat olarak inşa edilmiştir. Yapının arkasında orta çıkma aksında, tepe aydınlatmasının olduğu görülmektedir. Muhtemelen bu aydınlatması, orta sofanın aydınlatılması için yapılmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Yapının plan şemasının, orta sofa etrafında odalar şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Yapıda üçerli pencere düzeni hakimdir. Yapının ön cephesindeki orta aksta, geniş bir çıkmasının olduğu görülmektedir. Dokuz adet dikdörtgen penceresi olan bu çıkma, zemin kat ve üst katta devam etmektedir. Bu çıkmanın iki tarafında, üçer pencereli birer aks yer almaktadır. Yapının girişi bu geniş çıkmada görülmektedir. Yalıya deniz yönünden bakıldığında, düzenli ve eşit dikdörtgen pencere sıraları dikkat çekmektedir. Zemit kat pencereleri kafeslidir. Yalının bodrum katını havalandıran küçük dikdörtgen pencereler mevcuttur. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri; pencerelerin düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır.

Yalının 20. yüzyıl başında da var olduğu görülmektedir. Yalının yıkım tarihi ise bilinmemektedir. Eldem'in haritasında, K.Ç.14 parselde "Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu"nun olduğu belirtilmiştir. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir .

Resim 20. Necip Bey Haritası, 1918 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, Birleştiren Özlem Atalan).

K.Ç.15, K.Ç.16-Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi'nin Arsası, Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.15 ile K.Ç.16 parselle çıkan parselde, "Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi'nin Arsası"nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem, K.Ç.14–K.Ç.15–K.Ç.16–K.Ç.17 parsellerde "Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu" nun bulunduğunu belirtmiş, ancak bu korunun hangi tarihte bu parselde yer aldığına dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71). Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi'nin arsasına, daha sonra "Hayrullah Efendizade Ali Bey'in Yalısı" inşa edilmiştir. 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başları arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında bu yalı görülmektedir.

Resim 21. KÇ.15- KÇ.16-KÇ.17-KÇ.18-KÇ.19'de yer alan yalılar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Hayrullah Efendizade Ali Bey'in Yalısı, 19. yüzyıl ortalarından 20.yüzyıl başına kadar K.Ç.15-K.Ç.16 parselde yer almıştır. Bu yalı taş bodrum üzerine, ahşap iki ve üç katlı cumbalı olarak inşa edilmiştir. Yapının planlarına ulaşamamıştır. Yalı üçerli aks düzeninden oluşan, üst kat ve cumbalarda basık kemerli, alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Alt kattaki pencereler kafeslidir. Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı'nın üç katlı olan bölümünün, Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı'nın cephesiyle benzeştiği görülür. Yalının kayıkhanesi mevcuttur. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

etkisi görülmektedir. Yalının pencerelerinden çıkan soba bacalarının olması, bu yalının yaz kış kullanıldığını belgelemektedir. Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir .

K.Ç.17-Yahya Paşazade Ali Bey'in Yalısı , Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı

1791 yılı Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.17 parselle çakışan parselde, “Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı” yer almaktadır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde bu parselde, “Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı” bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Pazarcı, 2002, s.119–121). Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı'nın, Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı ile aynı yalı olması mümkündür. Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı daha öncelerde, Ahmet Han'ın kızı 1778 yılında vefat eden Saliha Sultan'ın yalısıydı (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

1814–1815 yılında KÇ.17'de yer alan Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı'nın, 19. yüzyıl ortasına ait Kargopoulo fotoğrafındaki yapı ile aynı yapı olması mümkündür. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı arasında Miralay Ali Sami fotoğrafında, bu parselde yer alan yapı “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” olarak isimlendirilmektedir. Eldem haritasında, bu parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu” nun var olduğunu yazmış, ancak bu korunun hangi tarihte burada yer aldığını belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71). 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında bu parselde yer alan yapının “Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı” olması mümkün olabilir.19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında aynı yapı (Kargopoulo fotoğrafındaki yapı) “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” olarak isimlendirilmiştir.

K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı”, K.Ç.18 parselde yer alan “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” ile ikiz olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadar bölgeye ait fotoğraflarda görülmektedir. Aralarındaki iki katlı yapıda yalıların girişleri mevcuttur. Ayrıca yapılar yangın duvarı ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Taş bodrum kat üzerine ahşap, üç katlı, cumbalı olarak inşa edilmişlerdir. Ancak yalılarının planlarına ulaşamamıştır. Her iki yalı, üçerli aks düzeninde, üst katta orta aksta kemerli pencerelere, cumbalarda dikdörtgen pencerelere, alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının zemin katında, dikdörtgen ve kare, çift sıra kafesli pencereler yer almaktadır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir.

Eldem'in haritasında, K.Ç.17 parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi” korusunun olduğu belirtilmiştir. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). Bununla birlikte, 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir.

K.Ç.18-Hekimbaşı Arif Efendi Kerimesinin Arsası, İ sazade Rıza Efendi'nin Yalısı (Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre K.Ç.18 parselle çakışan parselde, “Hekimbaşı Arif Efendi Kerimesinin Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında ise, bu parselde “İ sazade Rıza Efendi Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). 1850 yıllarında Kargopoulo fotoğrafında görülen yalının, “İ sazade Rıza Efendi Yalısı” olması mümkündür. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında görülen yalı ile Kargopoulo fotoğrafındaki yapı, aynı yalıdır. Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında K.Ç.18 parselde yer alan bu yalının ismi, “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” olarak belirtilmiştir. Yalının el değiştirdiği görülmektedir.

K.Ç.18 parselde yer alan “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı”, K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” ile ikiz olarak yapılmıştır. 1850'li yıllardan 20. yüzyıl

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

başına kadar fotoğraflarda görülmektedir. Mimari özellikleri K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” ile aynıdır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir.

K.Ç.19-Kadiasker Müteveffa Ata Efendizade Molla Efendi Arsası, Murad Mollazade Arif Molla Efendi'nin Yalısı (Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım'ın Yalısı, Mazlum Paşa)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre K.Ç.19 parselle çakışan parselde, “Kadiasker Müteveffa Ata Efendizade Molla Efendi Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında K.Ç.19 parselle çakışan parselde, “Murad Mollazade Arif Molla Efendinin Yalısı”nın yer aldığı belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). 19. yüzyıl ortasında Kargopoulo fotoğrafında yer alan bu yapı, 19. yüzyıl sonu 20 yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında da yer almaktadır. Ancak yalının ismi “Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım'ın Yalısı” olarak belirtilmiştir. Eldem haritasında, K.Ç.19 parselde Mazlum Paşa Yalısı'nın var olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte bu parselde yer aldığını belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71). Murad Mollazade Arif Molla Efendi Yalısı ile Mazlum Paşa Yalısı'nın aynı yapı olması mümkündür.

Mazlum Paşa'nın (Mısır Kapı Kethüdası, sonra Deavi Nazırı olmuştur) vefatından sonra yalı, oğulları Tevkii-i Divan-ı Hümayun'dan Tevfik Bey'le, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya geçmiştir. Ayrıca yapı ve arkasındaki yaklaşık 80 dönümlük kuru mirasçılardan, Sultan Hamit isteğiyle satın alınmıştır. Yapı Şeyhülislam tarafından yeniden inşa edilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

K.Ç.19'te yer alan yapı, 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadar fotoğraflarda görülmektedir. Bu yalı üç cumbalı, ahşap, iki katlı bir yapıdır. Yalının orta akstaki cumbasının üstünde, bu odayı vurgulayan üçgen alınlık yer almaktadır. Üçerli aks düzeniyle, üst ve alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Üçgen alınlığı ile yalıda Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir. Yapıda iki giriş ve taş bir kayıkhaneye yer almaktadır.

K.Ç.20-İsmetlü Beyhan Sultan Hazretlerine İntikal Eden Yalı Arsası, Valide Kethüdası Biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in Yalısı, Sabık Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Yalısı

1785 yılında K.Ç.20 parselle çakışan parselde, Eski Şeyhülislamlardan İvaz Paşazade Molla Bey'in Yalısı'nın olduğu, daha sonra Sürre Emine Salih Bey'e geçtiği belirtilmektedir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre K.Ç.20 parselle çakışan parselde, İsmetlü Beyhan Sultan Hazretlerine intikal eden yalının arsası bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 41). 19. yüzyıl ortalarında, bu parselde Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in Yalısı'nın olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.20 parseli 1791–1812–1814 yıllarında “Beyhan Sultan'a ait arsa ve Ayvaz Paşa Şeyhülislam Efendi'nin Yalısı” olarak belirtmiştir (Eldem, 1993, s. 70–71).

Resim 22. K.Ç.20.- K.Ç.21-K.Ç.22'de yer alan yalılar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

19. yüzyıl ortalarında uzaktan çekilmiş Kargopoulo'nun resminde görülen “Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in yalısı” taş bodrum üzerine ahşap, iki katlı, dört

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

cumbalı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Geleneksel yalı mimarisine yakın özellikteki geniş cephesiyle, Tırnakçı Yalısı'na benzeyen yalının, planlarına ulaşamamıştır. Yalıda Tırnakçı Yalısı gibi dikmelerinin yer almadığı görülmektedir. Yapının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. "Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in yalısı" daha sonra yıkılmıştır. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında KÇ.20'de "Şeyhulislam Dai (Duacı) Cemalettin Efendinin Yalısı" görülmektedir. Necip Bey Haritası'nın bu parselinde "Sabık Şeyhulislam Cemaleddin Efendi Yalısı"nın olduğu belirtilmiştir.

Miralay Ali Sami fotoğrafında görülen Cemaleddin Efendi Yalısı, Boğaziçi geleneksel yalı mimarisinden farklı bir çizgidedir. Yapının planlarına ulaşamamıştır. Yapı ahşap karkas, iki ve üç katlı olarak inşa edilmiştir. Yapı cephelerinde, ahşap konstrüksiyon ön plana çıkacak şekilde inşa edilmiştir. Dik çatıları ve çatı arasında yer alan odalarıyla, simetrik bir yapıdır. Yapının girişi, büyük bir olasılıkla yalının yanında yer almaktadır.

K.Ç.21-Haraccıbaşı Çavuşzade Emin Efendi ve Mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı (Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre K.Ç.21 parselde çıkan parselde, "Haraccıbaşı Çavuşzade Emin Efendi ve Mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı"nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde, "Çavuşzade Efendi'nin mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı" olduğu belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.21 parselde "Çavuşzade Emin Efendi Yalısı'nın" bulunduğunu belirtmiş ve planlarında burada yer alan iki adet yapı çizmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada oldukları belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s.70–71). Bu yapılar, 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda da görülmektedir.

Çavuşzade Efendi'nin mahdumu Vehbi Bey'in yalısı, 19. yüzyıl ortasında Kargopoulo fotoğrafında ve 19. yüzyıl sonu ile 20 yüzyıl başı arasında tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında yer almaktadır. Miralay Ali Sami fotoğrafında yalının ismi "Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı" olarak belirtilmiştir. Yalı bu dönemde Müze Müdürü Hamdi Bey'e aittir. Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı ve yanındaki yalı, yenilenerek, 1850'li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar fotoğraflarda belgelenmektedir. Yapılar daha sonra yıkılmıştır.

Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı (K.Ç.21 parselde Kuruçeşme yönünde yer alan yalı), taş bodrum kat üzerinde, iki katlı ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapıya ait fotoğraflardan, kenarlarında odaların yer aldığı, orta sofalı plan şemasında olduğu görülmektedir. Yapıda üçerli pencere düzeni hâkimdir. Simetrik olarak üç dikdörtgen penceresi, iki kat boyunca cumba düzeninde öne çıkmıştır. Yapının bahçe girişinin deniz cephesinden olduğu, bu cephesinde düzenli dikdörtgen pencere sıraları yer aldığı görülmektedir. Yapının deniz cephesinde orta aksta (cumba aksında), kayıkhanesi girişi görülmektedir. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, pencerelerin düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, yapıda Neoklasik üslup etkisini göstermektedir.

Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı'nın yanında yer alan yalı (K.Ç.21 parselde Arnavutköy yönünde yer alan yalı), taş bodrum kat üzerine, ahşap iki katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapının girişinin deniz cephesinde bahçe yönünde olduğu ve bu cephede dikdörtgen, basık kemerli pencere dizilerinin yer aldığı görülmektedir. Bu cephesinde alt ve üst katta dokuz adet pencere bulunmaktadır. Yapının kayıkhanesi yoktur. Yayvan kemerli pencereleri ile Neoklasik üslup etkilerini taşımaktadır. K.Ç.21'de Arnavutköy yönünde yer alan yalı, 1850'li yıllarda Kargopoulo fotoğrafında cumbasız bir yapıdır. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında ait

Miralay Ali Sami fotoğrafında, yapının orta aksına üç pencerele bir cumbanın eklendiği ve yapının yenilendiği görülmektedir.

Resim 23. KÇ. 21- KÇ22’de yer alan yalılar, 1915-1920 (Genim, 2006)

K.Ç.21 parselde Arnavutköy yönünde “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı”nın yanında yer alan yalının sahibi, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında ait Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında belirtilmemiştir. Bu yalının orta aksına, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında bir cumba eklenmiş ve yapı yenilenmiştir. 1915–1920 yıllarında bu yapının yıkıldığı görülmektedir.

K.Ç.22-Tırnakçızade İbrahim Paşazade Mehmed Bey’in Yalısı, Kurneda Arif Bey Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre K.Ç.22 parselde çıkan parselde, “Tırnakçızade İbrahim Paşazade Mehmed Bey’in Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde, “Tırnakçızade İbrahim Beyoğlu Mehmed Bey Yalısı”nın yer aldığı belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.22 parselde Mabeynci Arif Bey Yalısı’nın bulunduğunu belirtmiş ve planlarında bu parselde iki adet yapı çizmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte bu parselde yer aldığı belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s.72–73).

1850’li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.22 parselde üç adet yapı bulunmaktadır. Uzaktan fotoğraflanmaları sebebiyle net olarak görülemeyen bu yalılar, ahşap, cumbalı, iki katlı oldukları, pencerelerinin bu dönemin yalıları gibi üçer akslı ve dikdörtgen oldukları görülmektedir.

Resim 24. Seniha Sultan Yalısı, 1900’lü yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

1850 yıllarda Kargopoulo’nun fotoğraflarında görülen bu yalılar, yüzyıl sonunda yıkılmış ve yerine “Kurneda Arif Bey Yalısı” yapılmıştır. Kurneda Arif Bey Yalısı, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında ait Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında ve 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda görülmektedir. Genim’e göre (2006), Kurneda Arif Bey Yalısı 1915–1920 yıllarında Ulviye Sultan’a aittir. Yalının yıkım tarihi ise bilinmemektedir. Ancak Ortaköy Kuruçeşme kıyı şeridinde ait fotoğraflardan, yalının yıkım tarihinin 1920 yılı sonrası olduğu söylenebilmektedir.

K.Ç.23-Dergahiali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı, Silahtar Ağası Said Beyzade Mehmet Bey’in Yalısı, Muhsinzade Yalısı

1776 tarihli Kauffer Haritası’nda, KÇ.23 parselde “Murad Molla Köşkü” olarak belirtilen yapı çizilmiştir. Bu yapıyla ilgili gravüre ulaşılamamıştır. 1791 tarihli deftere göre KÇ.23 parselde çıkan parselde, “Muhsinzade Mehmet Bey’in Yalısı” vardır. Muhsinzade Mehmet Bey, Abdülhamit’in sadrazamlarındandır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nde K.Ç.23

parselle çakışan parselde, “Dergahali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı”nın var olduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde, “Silahtar Ağası Said Beyzade Mehmet Bey’in Yalısı” yer almaktadır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.23’te “Muhsinzade Sait Yalısı”, “Muhsinzade Abdullah” ve “Sultan Yalısı” olduğunu belirtmiştir. “Muhsinzade Yalısı” olarak bilinen ve K.Ç.23’te yer alan yapı, 1850’li yıllardan itibaren Kargopoulo ve Sebah&Joallier’in fotoğraflarında görülmektedir. 1814–1815 tarihli Bostancıbaşı Defteri’nde belirtilen “Dergahali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı”nın bu fotoğrafta görülen “Muhsinzade Yalısı” olması mümkündür.

Resim 25. Muhsinzade Yalısı Sebah&Joallier fotoğrafı (Eldem, 1979)

K.Ç.23 parselde yer alan “Muhsinzade Yalısı” olarak bilinen yalıda, Muhsinzade Mehmet Paşa’nın çocukları, torunları ve ailesi oturmuştur. Ailenin atası olan Halepli tüccar Muhsin Çelebi (1610–1671) daha sonra İstanbul’a yerleşmiştir. Oğlu Muhsinzade Abdullah Paşa, sadrazamlık yapmış, Bosna Valiliği, Rumeli Beylerbeyliği gibi görevlerde yer almıştır. Onun oğlu Muhsinzade Mehmet Paşa’da sadrazam olmuştur. Muhsinzade Mehmet Paşa, ikinci evliliğini 3.Mustafa ve 1.Abdülhamit’in kız kardeşi Esmâ Sultan’la yapmıştır. 1766’da tek kızı Rukiye Hanım’ı eski sadrazamlardan Boynueğri Esseyid Abdullah Paşa’nın oğlu Sait Bey ile evlendirmiştir. Ailenin diğer önemli ferdi ise, Mehmet Paşa’nın torununun oğlu Muhsinzade Abdullah Bey, 1826–1898 arasında yaşamış bir hattattır. Bu aile, 1900’lere kadar Muhsinzade Yalısı’nda yaşamıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68–69).

K.Ç.23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı, 1850’li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar ayakta kalmıştır. Yalı, Kuruçeşme’deki vükela yalılarının sonuncusudur. İki farklı katlı, fakat tek çatıdan oluşmaktadır. Aralarında yüksek pencereci merdiven sofası bulunmaktadır. Yalı taş bodrum kat üzerine, ahşap, iki katlı, cumbalı olarak inşa edilmiştir. Dörderli ve ikişerli aks düzeniyle, üst katta dikdörtgen, alt katta kare ve dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte yapılmıştır. Yapının deniz cephesinde, girişi görülmektedir. Yalının arkasında 3.Ahmet dönemine ait hamam, bahçesinde mermer sofaslar, havuzlar, fiskiye ve selsebilleri setler bulunuyor iken, zaman içinde bahçe ilavelerle büyütülmüş, kameriyeler ilave edilmiştir. Yalı, müstemilatlarını, selsebillerini ve fiskiyeli bahçe setlerini yol yapımı nedeniyle kaybetmiş, daha sonra kömür deposu olarak kullanılmıştır. 1929 yılında yangın geçiren yapı, 1935 yılında yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). K.Ç.23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı, 1850’li yıllardan itibaren Kargopoulo ve Sebah&Joallier fotoğraflarında yer almaktadır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.23 parselde, Muhsinzade Yalısı’nın plan şemasıyla uyumlu bir yapıya yer verilmiş, ancak yapının ismi belirtilmemiştir.

K.Ç.24 Boyar Anaştaş Zimminin Hanesi, Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı, Remzi Paşa Vakfı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre K.Ç.24 parselde çakışan parselde, “Boyar Anaştaş zimminin hanesi” bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).Eldem haritasında, K.Ç.24 “Remzi Paşa Vakfı ve kayıkhanesi” bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduğuna dair, tarih vermemiştir (Eldem, 1993, s.72–73). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde “Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı”nın olduğuna

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

yazılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). Boyar Anaştaş zimminin hanesi ile Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı'nın aynı yapı olma ihtimali vardır. Ancak bu döneme ait Kargopoulo fotoğrafında yapı net olarak tanımlanamamaktadır. Necip Bey Haritası'nda bu parselde "Rusümat Kulübesi" (vergi dairesi) olduğu belirtilmiştir.

K.Ç.25-Karaca Boyar Zimminin Hanesi, Eskinin Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.25 parselle çakışan parselde, "Karaca Boyar zimminin hanesi"nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili, ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Pazarcı, 2002, s.119–121). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde "Eskinin Zimmi'nin hanesi" nin olduğu belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Belirtilen "Karaca Boyar zimminin hanesi" ile "Eskinin zimminin hanesi"nin aynı yapı olması mümkündür. Bu döneme ait Kargopoulo fotoğrafında yapı net olarak tanımlanamamaktadır. Bu yapıdan sonra "Aralık İskele" bulunmaktadır.

K.Ç.26, K.Ç.27, K.Ç.28

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.26-K.Ç.27-K.Ç.28 parsellerle çakışan parsellerde sırasıyla, "Karaca Boyarın iki çeşim kayıkhanesi, "Dülbendci esnafından Serkis zimminin hanesi", "Şabcı Andriyas zimminin hanesi", "Avram Yahudinin hanesi ve tahtında kahvesi" nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapılar ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Bu yapılardan sonra "Kuruçeşme İskelesi" yer almaktadır. K.Ç.26–K.Ç.27–K.Ç.28 parsellerde yer alan yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

Eldem'in haritasında K.Ç.26 parselde yapı belirtilmemiştir. K.Ç.27–K.Ç.28 parsellerde ise yapıların yer aldığı görülmektedir. Ancak bu yapıların ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.26–K.Ç.27–K.Ç.28 parselde görülen yapıların 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında da yer almakta olduğu görülmektedir. Ancak bu yapılarla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. 1915 ile 1920 arasına ait fotoğrafta ise bu parsellerde yer alan ahşap, üç katlı yapıların oldukça bozulmuş durumda oldukları görülmektedir. Yapıların yıkım tarihi bilinmemektedir. Ancak kıyı şeridinde ait fotoğraflardan, 1920 yılı sonrası olduğu söylenebilmektedir.

K.Ç.29-İngiliz Bezirganı İsak Yahudinin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.29 parselle çakışan parselde, "İngiliz Bezirganı İsak Yahudinin hanesi ve bahçesi"nin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca onu takip eden sırada "Avramaço Yahudinin kayıkhanesi" bulunmaktaydı. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem'in haritasında, K.Ç.29 parselde yapı yer almamaktadır (Eldem, 1993, s. 72–73). 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında K.Ç.29 parselde yer alan yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Bu yapıdan sonra "Aralık İskele" yer almaktadır.

K.Ç.30, K.Ç.31-Cevahirci Avram Yahudinin Müsteciri Bohor Yahudi Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.30 parselle çakışan parselde, "Cevahirci Avram Yahudinin hanesi Müsteciri Bohor Yahudi"nin bulunduğu belirtilmiştir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.31 parselle çakışan parselde "Sarrafinin hanesi"nin olduğu yazılmıştır. Ayrıca onu izleyen sırada "Yahudilerin irad kayıkhanesi" yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında, K.Ç.30 ve K.Ç.31 parselde yer alan yapıları bitişik nizam yalılar olarak çizmiş, ancak bu yapıların hangi tarihte bu parselde yer aldığına ve kime ait olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yapılar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

hem Kargopoulo'nun) hem de, Sebah&Joailier'in fotoğraflarında görülmektedir. Ancak K.Ç.30 ve K.Ç.31'de yer alan yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.30 ve K.Ç.31 parselde görülen yapıların 1880'li yıllara ait Sebah&Joailier fotoğrafında da yer alığı görülmektedir. Yapının fotoğraflarından mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Yapılarla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır.

K.Ç.32-Sarraff Uzun Artinoğlunun Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.32 parselde çakışan parselde, “Sarraff Uzun Artinoğlunun Hanesi”nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapı ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında K.Ç.32 parselde bir yapı çizmiş, ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduğuna ve kime ait olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Kargopoulo'nun ve Sebah&Joailier'in fotoğraflarında yapı görülmemektedir.

Resim 26. KÇ.20-KÇ.49 Sebah&Joailier fotoğrafı, 1880 civarı (Eldem, 1979)

K.Ç.33-Hançerli Beyin Hanesi, Müsteciri Şabcı Bohoraki Sarraf

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.33 parselde “Hançerli Beyin hanesi, müsteciri Şabcı Bohoraki sarraf” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapı ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). K.Ç.33 parselde yer alan yapı, Kargopoulo'nun 1850'li yıllara ait fotoğrafında yer almaktadır Aynı yapı 1880'li yıllara ait Sebah& Joailier'in resimlerinde de görülmektedir Kargopoulo fotoğrafında, üç katlı cumbalı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir. Eldem'in haritasında K.Ç.33 parselde, bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joailier fotoğrafında görülen bu yapının, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır . Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır .

Resim 27. KÇ.37-KÇ.41'de yer alan Kargopoulo fotoğrafı, 1860 yılı civarı (İrcica Arşivi)

K.Ç.34-Kasbar Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.33 parselde çakışan parselde, “Kasbar zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). K.Ç.34 parselde yer alan yapı, iki katlı, ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Aynı yapı 1880'li yıllara ait Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülmektedir. Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülen yapı ile Eldem'in haritasında çizdiği bu yapı, çatı planlarıyla birbiriyle uyum göstermektedir. Ancak Eldem'in haritasında yapıların hangi tarihte burada olduğuna ve kime ait olduğuna dair, bilgi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

verilmemiştir. Eldem'in haritasında K.Ç.34 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında bu yapının, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır.

K.Ç.35-Sarraf Agop Karısının Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.35 parselde çıkışan parselde, “Sarraf Agop karısının hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, K.Ç.35 parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121). Eldem haritasında, K.Ç.35 parseli boş parsel olarak çizmiş, bu arsanın kime ait olduğunu belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo'nun resminde, K.Ç.35 parselde yıkılmış bir yapı kalıntısı yer almaktadır. 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in resminde ise, K.Ç.35 parselde yapı yer almadığı görülmektedir. Eldem'in haritasında K.Ç.35 parselde yapı yer almamaktadır. 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında bu parselde yapı yer almadığı görülmektedir.

K.Ç.36-Sarraf Avanes Karısının Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.36 parselde çıkışan parselde, Sarraf Avanes karısının hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında, K.Ç.36 parselde yer alan yapının kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Bu yapı 1850'li yıllara ait Kargopoulo'nun ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğraflarında görülmektedir. Eldem'in haritasında K.Ç.36 parselde bir yapı bulunduğu görülmektedir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait fotoğrafta K.Ç.36 parselde yer alan yapı, 1860'lı yıllara ait fotoğrafta da görülmektedir. Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Yapının fotoğraflarından mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.37-Bostaniyan Ocağı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.37 parselde çıkışan parselde, “Kuruçeşme Bostaniyan Ocağı”nın yer aldığı belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında, K.Ç. 37 parselde “Bostancı Ocağı”nın yer aldığını belirtmektedir (Eldem, 1993, s. 72–73). Bu yapıyı takip eden sırada, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre “Ocağı mezburun tahtında bir bab kahve ve kayıkhanesi” vardır. Bu yapıları “Aralık İskele” izlemektedir. Bu iskelenin diğer adı “Bostancı İskelesi” dir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem'in haritasında K.Ç.37 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır.

K.Ç.38-Ahmed Haseki Halilesinin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.38 parselde çıkışan parselde, “Ahmed Haseki halilesinin yalısı”nın yer aldığı belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında K.Ç. 38 parselde, “Ahmed Haseki Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında, K.Ç.38 parselde bir yapı görülmektedir. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

tanımlanamamaktadır. Eldem'in çizdiği çatı planıyla, fotoğrafta görülen yapı uyum göstermektedir. Dikdörtgen planı olan ahşap yapının, ön cephesinde cumba yer almaktadır. Yapı denizden geri çekilmiştir ve önünde bahçesi vardır.

K.Ç.39-Bostancı Tahirin Vereseleri Hanesi, Müsteciri Dellal David Yahudi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.39 parselle çakışan parselde, “Bostancı Tahirin vereseleri hanesi, müsteciri dellal David Yahudi” yer aldığı belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Fauvel'un gravüründe, “Kuruçeşme'de Bostancıbaşı Köşkü” olarak adlandırılan yapının, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre, K.Ç.39 parselde yer alan yapı olması mümkündür. Eldem haritasında K.Ç. 39 parselde “Bostancı Tahir'in Yalısı” olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Eldem'in haritasında, K.Ç. 39 parselde “Bostancı Tahir'in Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak Eldem yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir. Eldem'in çizimlerinde ise bu parsel boş görülmektedir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında da bu parselde yapı yer almamaktadır.

K.Ç.40-Dülbendci Esnafından Kiyork Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.40 parselle çakışan parselde, “Dülbendci esnafından Kiyork zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında K.Ç. 40 parselde “Hekim Kopuz'un Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Bu yapıyı “Kuyumcubaşı İskelesi” izlemektedir. Eldem'in haritasında, K.Ç. 40 parselde “Hekim Kopuz'un Yalısı”nın bulunduğu görülmektedir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.40 parselde yer alan yalı, 1850'li yıllara ait Kargopoulo 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında görülmektedir.

Yalı, uzun cephesi, dört adet cumbasıyla, ahşap, iki katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Sol köşesinde hem sola, hem de yana doğru çıkma yapmaktadır. Bu çıkma ve büyük dikdörtgen pencereleri ile deniz yapı içine alınmak istenmiştir. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte yapılmıştır. Eldem'in çizdiği haritada KÇ.40 parselde yer alan yapının çatı planlarıyla, fotoğrafta görülen yalı uyum göstermektedir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.41-Sarı Kalimaki Beyin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.41 parselle çakışan parselde, “Sarı Kalimaki Beyin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121). Eldem haritasında, K.Ç. 41 parselde “Sarı Kalimaki'nin Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.41 parselde yer alan yalı, 1850'li yıllara ait Kargopoulo 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında görülmektedir. Tek cumbası olan ahşap iki katlı yapının, plan şeması karedir. Zemin katında ve üst katında kemerli büyük pencereleri yer almaktadır. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte inşa edilmiştir. Yalının planlarına ulaşılamamıştır.

K.Ç.42-Kalcıbaşı Düzoğlu Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre, K.Ç.42 parselle çakışan parselde “Düzoğulları'nın hanesi” yer almaktadır. Bu yapı “Kalcıbaşı Düzoğlu Yalısı” olarak da anılmaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında, K.Ç. 42 parselde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

“Düzoğlu Yalısı”nın bulunduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir. Eldem’in haritasında, K.Ç.42 parselde “Düzoğlu Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.42 parselde yer alan yalı, 1850’li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında 1880’li yıllara ait Sebah&Joallier’in fotoğrafında görülmektedir. Yalı üç katlı, ahşap bir yapıdır. Yapı zemin katından üst katlara doğru denize doğru çıkma yaparak genişlemektedir. Yalının planlarına ulaşamamıştır. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Eldem’in çizdiği K.Ç.42 parselde yer alan yapının çatı planlarıyla, fotoğrafta görülen yalı uyum göstermektedir.

K.Ç.43-Hekim Dilayti Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre K.Ç.43 parselde çakışan parselde, “Hekim Dilayti zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşamamıştır. Bu yalidan sonra “Düzoğullarının arsası ve ondan sonra sarraf Migirdiç zimminin arsası” yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem’in haritasında K.Ç. 43 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.43 parselde yer alan yalı, 1880’li yıllara ait Sebah&Joallier’in fotoğrafında görülmektedir. Üç katlı, ahşap yapı, zemin katından ve üst katlara doğru, denize doğru çıkma yaparak genişlemektedir. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.44-Muroz Beyin Hanesi

Eski defterlerde bu yalı “Sabık Eflak Voyvodası Aleko (Alexandre) Bey’in Yalısı” olarak geçmektedir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre K.Ç.44 parselde çakışan parselde, “Muroz Beyin Hanesi” yer almaktadır (Kayra ve Pazarcı, 1992, s.41). Şehsuvaroğlu (1986, s.68), bu parselde Moroz Bey’in Yalısı’nın olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşamamıştır. Eldem’in haritasında K.Ç. 44 parselde “Alex Karatodori Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yalı, 1880 yılına ait Sebah&Joallier fotoğrafında görülmemektedir.

K.Ç.45-K.Ç.50

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre K.Ç.45-K.Ç.50 arasındaki parsellerde sırasıyla, “Cerrah Anton karısının hanesi, Şalcı Kapril zimminin hanesi, müsteciri Petraki zimmi haneleri” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapılarla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem’in haritasında K.Ç. 45 parselde “Vegleri Yalısı, Hazne, Memduh Paşa, Mazlum Paşa Yalıları” bulunmaktadır. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduklarına dair, bilgi verilmemiştir. K.Ç. 47-K.Ç.48 parselde ise, “Amber” yapısı bulunduğu belirtilmiştir.

Bu yapılardan sonra “Sarraf Burnu” olarak isimlendirilen Arnavutköy Burnu’na ulaşılmaktadır (Eldem, 1993, s. 72–73). Eldem’in haritasında, K.Ç. 45 parselde “Vegleri Yalısı, Hazne, Memduh Paşa, Mazlum Paşa Yalıları”nın bulunduğu belirtilmiştir. K.Ç.47 ile K.Ç.48 parsellerde ise “Amber” bulunduğu yazılmıştır. Eldem haritasında K.Ç.49 parselde bir yalı çizmiş, ancak bu yalının ismini belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.45 ile K.Ç. 50 parsel arasındaki yalılar, bu döneme ait Sebah& Joallier’in resimlerinde görülmemektedir. Şehsuvaroğlu (1986), 19. yüzyıl sonunda K.Ç. 45 parselde çakışan parselde “Dahiliye Nazırı Memduh Paşa Yalısı”ndan söz etmektedir. Bu yalının deniz üstünde değil, yoldan sonraki set üstünde yer aldığı belirtilmiştir. Yalı, Alex Karatodori Paşa’nın Yalısı’nın yanındaki arsanın sahipleri olan Ermeni

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

ailesinden satın alınarak, Memduh Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu yalının altında, Bizans dönemine ait sarnıçlar ve mahsenlerin varlığı rivayet edilmektedir. Yalı daha sonra, Giritli Tüccar Vafi Efendi'ye satılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, 215).

SONUÇ

1790 ile 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı defterlerinde yazılı olan yalı sahiplerinin isimleri, bu dönemlere ait önemli birer kaynak olmuştur. Bu defterlere göre 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, Türkler, Yahudiler, Rum, Ermeni ve diğer gayrimüslimler, mülk sahibi ve komşuydular. Bunlar arasında, hanedan ve saray mensupları, devlet ve din adamları olduğu gibi çeşitli meslek gruplarından insanlar bulunmaktaydı. 18 yüzyılın sonlarında, Boğaziçi gayrimüslimlerin yoğun olarak geldiği eğlence mekanı haline dönüşmüştür (Köse, 2007). Bununla birlikte; 1836 yılında Bebek'te açılan gayrimüslim okuluyla, bölgede yaşayan gayrimüslim halkın yoğunluğu etkilenmiştir (Birsal, 2014). 19. yüzyıl ortalarından itibaren ulaşım şartlarının kolaylaşması ve 1852 yılından itibaren Şirket-i Hayriye'nin sürekli seferlere başlaması, Ortaköy-Kuruçeşme yerleşimlerini yaz ve kış oturlan bölgeler haline getirmiştir.

19. yüzyıl başında Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde var olan Hatice Sultan Sahilsarayı gibi büyük yapılarda harem ve selamlık bölümleri ayrı olarak yer almaktayken, yüzyıl ortalarından itibaren yavaş yavaş birleşmeye başlamıştır. Yan yana yada düşey veya yatay ayrımlı, harem ve selamlık yapısı oluşmuştur. Ayrıca bu yüzyılda, denize paralel, yüz metre uzunluğuna varan dikdörtgen kitleler halinde yapılaşma; Ortaköy'de Fatma Sultan Yalısı gibi pek çok yalıda görülmektedir. Bununla birlikte, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'den gelen yerli üretim ahşabın yanı sıra, ucuz ithal edilen ahşapta kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemde ahşap malzemesi bollamış, ahşabın hem strüktürel hem de kaplama tahtası olarak kullanımı çoğalmıştır. Yalıların zemin katlarının servis bölümlerine hizmet etmesi, sokağa ve denize dönük bir yaşamının olması, mutfaklarının bahçede olması, evlerin üst katlarının zemin kat üzerinden dışarı doğru uzanması, pencere düzenleri, oda düzenleri, az katlılık, yatay gelişme gibi vurgular, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde yer alan yalıların temel yaklaşımı olmuştur.

19 yüzyıl ortalarından itibaren Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde inşa edilen sahilсарaylar, genellikle kargir zemin kat üzerinde ahşap, iki kat ile çatı katından oluşmuştur. Bu sahilсарaylardan, K.Ç.1-K.Ç.2 parsellerde Zekiye Sultan Sahilsarayları, O.K.11 parselde Fehime Sultan Sahilsarayı, O.K.12 parselde Hatice Sultan Sahilsarayı, K.Ç.9 parselde Nazime Sultan Sahilsarayı, K.Ç.13 parselde Mediha Sultan Sahilsarayı ve K.Ç.8 parselde Seniha Sultan Sahilsarayı, plan ve cephelerinde gelenekselden uzaklaşmış, 19 yüzyıl sonunda İstanbul'da yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemada inşa edilmişlerdir. Birbirinin eşi harem ve selamlık bölümleri çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmiştir. Bununla birlikte 19 yüzyıl sonlarında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde inşa edilen yalıların boyutlarının küçülmeye başladığı görülmektedir. Kargopoulo'nun, Abdullah Freres'in, Sebah&Joaillier'in ve Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında görülen Neşedabad Sarayı, Tırnakçı Yalısı ve Hibetullah Sarayı gibi çok büyük yalılar yıkılarak yada parçalanarak daha küçük sahilhaneler haline gelmişlerdir.

19. yüzyıl ortalarından itibaren hızlı nüfus artışı ve onunla ilişkili yoğun yapılaşma, Boğaziçi'nde önceki yüzyıllardan daha fazla, büyük yangınların çıkmasına sebep olmuştur. Bu yüzyıldan itibaren, büyük yangınlar sebebiyle, yönetim yapılaşmayı kargir inşaata çevirmek istemiştir. Saraylar, karakollar ve kırsallar bu teknikte yapılmıştır. Boğaziçi'nde ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde ahşap yalılar yapılmaya devam etmiştir. 19. yüzyıl ortalarında çalışma alanında yer alan yapıların hemen hemen hepsi (camiler dışında) ahşaptır. 19. yüzyıl sonuna doğru Sebah&Joaillier ve Miralay Ali Sami fotoğraflarına göre, kargir yapılaşmanın arttığı görülmektedir. 19. yüzyıl sonunda, çalışma alanında tespit edilebilen yapılar içinde O.K.1 parselde yer alan Esmâ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

Sultan Sahilsarayı, O.K.8 parselde yer alan yalı, O.K.10 parselde yer alan karakol yapısı, O.K.15 parselde yer alan yapı kargir olarak inşa edilmiştir.

Yapılan araştırma, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin 19. Yüzyıl döneminin mümkün olduğunca açıklığa kavuşturmak hedefini içermiştir. Bu çalışmaların net sonuçları ise, elde edilen verilerin yardımıyla yeniden oluşturulan, haritalarla ortaya konmuştur. 19. yüzyıldan itibaren kıyı şeridinde yer alan yapıların, parselleri ve tarihsel bilgileri mümkün olduğunca açıklanmıştır. Ayrıca makale kapsamında literatürlerde yer alan farklı bilgilerin düzeltilme olanağı bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- ACER, Z. (2014) “*Dük De Braban’ın İstanbul Yolculuğu (1860)*”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 9/7 Summer 2014, P. 83-116, Ankara.
- AKIN, N., (1998), *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- AMİCİS, E., (1993), *İstanbul 1874*, Çev., B. Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ARSLAN, N., (1994), ‘Sahilsaraylar’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6:410
- ARSLAN, N., (1992), *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, (18.Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- ARTAN, T., (1994), “Tarihte Boğaziçi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2:281-286.
- ARTAN, T., (1992), *Boğaziçi’nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve Sultan Efendi Sarayları*, 106-118, İstanbul.
- BALCI, P., (1980), *Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları*, Apa Ofset Yayınevi, İstanbul.
- BARİLLARİ, D. ve Godolli, E., (1997), *İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları*, Yem Yayın, İstanbul.
- BATUR, A., (1994), “Naime Sultan Yalısı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul.
- BELGE, M., (1997), *Boğaziçi’nde Yalılar ve İnsanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BİRSEL, H., (2014), *Fransız Misyonerler Tarafından İstanbul ve Levant Misyonunun Oluşturulması*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, p. 207-223, Ankara.
- BOPPE, A., (1989), *18. yüzyıl ressamaları*, Çev., N.Yücel Celbiş, Pera Turizm ve Ticaret AŞ. Alaattin Eser Kitaplığı, Yayın no.13, İstanbul.
- BOSCHMA, C ve Perot, J.,(1991), *Antoine İgnoce Melling(1763-1831) ArtisteVoyageur*, Edditions Paris Musees, Paris.
- CARBOGNANO, C.C., (1993), *18.Yüzyıl Sonunda İstanbul*, Çev., E. Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- CEYLAN, M.(1992), Aslan, N., (1992), *Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul*, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, no:9, İstanbul.
- ÇELİK, Z., (1996), *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

- ÇÖL, N., (2009), *16.yüzyıla kadar Galata'da kentsel dokuyu etkileyen faktörler*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009, Ankara.
- ÇUBUK, M., (1994), "Boğaziçi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2:266-281.
- DEMİRCANLI, Y.Y., (1989), *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- DENEL, S., (1982), *Batılılaşma Sürecinde Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- DETHIER, P. A., (1993), *19. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi ve İstanbul*, Çev., Ü.Öztürk, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- ELDEM, S.H., (1979), *Boğaziçi Anıları*, Aletaş Alarko Eğitim Tesisleri AŞ, İstanbul.
- ELDEM, S.H., (1993), *Boğaziçi Yalıları*, Koç Vakfı, İstanbul.
- ERDENEN, O., (1994), *Boğaziçi Sahilhaneleri*, cilt.4, Yeniköy-Ortaköy, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- ERSEVİM, İ., (1959), "Arnavudköyü", *İstanbul Ansiklopedisi*, Neşriyat Kollektif, 2:1038-1042.
- GÖKBİLGİN, M.T., "Boğaziçi", *İslam Ansiklopedisi*, 2:672.
- İNCİCYAN, G. V., (2000), *Boğaziçi Sayfıyeleri*, Çev., O. Duru, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- KAYRA, C., (1990), *İstanbul Haritaları*, Ortaçağdan Günümüze, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul.
- KAYRA VE ÜYEPAZARCI, (2002), *İkinci Mahmut'un İstanbul'u Bostancıbaşı Sicilleri*, İBB Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, D., (2000), *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis*, İstanbul, Türk Tarih Vakfı, İstanbul.
- KUBAN, D., (2001), *Kaybolan Kent Hayalleri Ahşap Saraylar*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- KUBAN, D., (1994), "Yalılar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7:417-422.
- KÖSE, O., (2007), *18. Yüzyıl sonları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devletinde Bir Uygulama; İstanbul'da İçki ve Fuhuş Yasağı*, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 2/1 Winter 2007, P. 104-123, Ankara.
- MELLİNG, A. I., (1819), *Voyage Pittoresque Du Constantinople Et De Rives Du Bosphore*, haz. MM. Treuttel ve Würtz, Paris.
- MOLTKE, H., (1969), *Türkiye Mektupları*, Çev., H. Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- MONTAGU, M.W., (1988), "Embassy to Constantinople", *The Travels of Lady Mary Wortley Montagu*, Haz.,C. Pick, Londra.
- NEAVE, L. D., (1978), *Eski İstanbul'da Hayat*, Çev., O. Öndeş, Tercüman 1001 Temel Eser, no: 128, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- OKÇUOĞLU, T., (1994), "İbrahim Paşa Mescidi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3:128.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

-
- ÖZENDES, E., (1998), *Abdullah Freres, Osmanlı Sarayı'nın Fotoğrafçıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SAKAOĞLU, N. (1994), "Bostancıbaşı Defterleri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2:308.
- SAKAOĞLU, N. (1994), "Osmanlı Dönemi Yangınları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7:417-422.
- SANDALCI, M., (2000), *Max Fruchtermann Kartpostalları*, 3 cilt, Koçbank,
- ŞEHİSUVAROĞLU, H.Y.,(1986), *Boğaziçi'ne Dair*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Şişli Meydanı 364, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- SOYADI, A., Ortaköy-Kuruçeşme Arasındaki Sahilsaraylar; 19 Yüzyıl, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/1 Winter 2015, p. 83-120, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7521>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/1 Winter 2015

